

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Факультет філології і журналістики
Кафедра української та зарубіжної літератур і методик їх навчання

Кваліфікаційна робота

**ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛЮВАННЯ УРОКІВ ЛІТЕРАТУРИ РІДНОГО
КРАЮ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕЗІЇ ГАННИ КОСТІВ-ГУСКИ)**

**Спеціальність 014 Середня освіта
Освітня програма «Середня освіта
(Українська мова і література)»**

здобувача другого (магістерського)
рівня вищої освіти
Карпюк Марії Миколаївни

Науковий керівник:
кандидат філологічних наук,
доцент
Скуратко Тетяна Миколаївна

Тернопіль – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
 РОЗДІЛ 1. Поезія Г. Костів-Гуски в контексті поетичної творчості митців Тернопільщини: головні етапи життєвого і творчого шляху.....	8
1.1. Сучасна поезія Тернопільщини: тенденції розвитку.....	8
1.2. Головні віхи життєвого і творчого шляху Г. Костів-Гуски.....	19
1.3. Еволюція світогляду поетеси і її прояви у поетичній творчості.....	25
 РОЗДІЛ 2. Художній світ поезії письменниці.....	28
2.1. Ключові образи лірики Г. Костів-Гуски.....	28
2.2. Новаторство пейзажної та інтимної лірики авторки.....	37
2.3. Поєднання релігійних і громадянських мотивів у духовній ліриці	43
 РОЗДІЛ 3. Специфіка вивчення життєвого та творчого шляху Ганни Костів-Гуски на уроках літератури рідного краю.....	56
3.1. Технологія підготовки і проведення уроків літератури рідного краю.....	56
3.2. Красназнавчий матеріал як засіб патріотичного виховання учнів.....	65
3.3. Формування творчого мислення учнів на уроках літератури рідного краю.....	69
3.4. Методичні підходи до вивчення творчості Г. Костів-Гуски на уроках літератури рідного краю.....	71
 ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	79
ДОДАТКИ.....	84

ВСТУП

Актуальність дослідження. Уроки української літератури дають величезні можливості для формування національної свідомості учнів. Необхідною умовою для виконання цих завдань є створення системи краєзнавчої роботи в діяльності вчителя-словесника.

Уроки літератури рідного краю мають мету ознайомити учнів із творчістю письменників, які жили або живуть у рідній учням місцевості. Кількість годин для опрацювання цього матеріалу, а також сам навчальний матеріал визначає вчитель. Як зазначено в програмі [50, с. 46], це може бути глибше опрацювання творчості письменників-земляків чи ознайомлення з письменниками, твори яких до програми не входять, але їх життя і творчість тісно пов'язані з рідною для учнів місцевістю. Вчитель може також ознайомити учнів з творчістю сучасних місцевих літераторів-початківців. Уроки української літератури, безперечно, дають можливість поглибити знання учнів з історії рідного краю, використати елементи народознавства, пов'язані з культурою, звичаями і побутом земляків, художні твори письменників, які оспівують рідний край. Робота з вивчення літератури і культури рідного краю має гідне продовження і під час позакласних заходів.

Таким чином, для створення системи краєзнавчої роботи вчителів-словесників необхідно: скласти списки літератури для використання в краєзнавчій роботі за кожним напрямком діяльності; врахувати напрацювання колег-словесників; розробити методику впровадження краєзнавчої роботи; використати та розробити свої необхідні посібники: дидактичний матеріал, збірники диктантів та переказів, посібники-хрестоматії літератури рідного краю, збірки нарисів про життя і творчість письменників-земляків, тематичні виписки з періодики тощо.

Літературне краєзнавство – важливий стимул пізнання сили слова у житті суспільства, у вихованні національної свідомості, патріотичних почуттів, у поглибленні знань учнів та зацікавленні їх історією рідного краю.

Тернопільщина щедра талантами, має багаті літературні традиції. Це батьківщина класика польської літератури Юліуша Словацького, фольклориста і етнографа Володимира Гнатюка, літературознавця, мовознавця, фольклориста і письменника Кирила Студинського, відомих українських письменників Богдана Лепкого, Дениса Лукіяновича, Юліана Опільського, Бориса Харчука, Романа Андріяшика, сучасних майстрів слова Євгена Дудара, Романа Лубківського, Юрія Покальчука, Василя Махна, Бориса Щавурського, Степана Сапеляка.

У містах і селах області жили, вчилися, працювали Тимотей Бордуляк, Петро Карманський, Осип Маковей, Маркіян Шашкевич. З цим краєм пов'язана творчість і громадська діяльність велетнів духу Тараса Шевченка та Івана Франка. Тут бували Микола Костомаров, Пантелеймон Куліш, Василь Стефаник, Леся Українка, Олесь Гончар, Микола Бажан.

Ганна Михайлівна Кустів-Гуска – одна з помітних поетес сьогодення не лише на Тернопільщині, але й в Україні. Вона медик за фахом і поетеса за покликанням. Творчість Г. Кустів-Гуски поцінована кількома високими державними нагородами. Поезії перекладені багатьма мовами світу.

Твори Г. Кустів-Гуски були об'єктом досліджень Р. Гром'яка, М. Ткачука та інших літературознавців. Окремо слід назвати також рецензії на збірки: В. Бровченко «Спрага польоту» (рец. на першу збірку «Автограф вірності»), М. Ткачук «Незгасність пам'яті» (рец. на книжку «Нічлава»), М. Шевченко «Розгадати б вічні таємниці» (рец. на збірку «Страсна дорога»), А. Грирун «Поетка в свічаді свого двокнижжя» (рец. на збірку «Страсна дорога» та «Цей тихий сум вечірнього вікна»), Г. Вандзеляк «Любити – це жити, забути – пропасти» (рец. на збірку «Цей тихий сум вечірнього вікна») та ін.

Всі дослідники відзначають безсумнівний талант письменниці, її неповторні інтонації і незагубленість голосу поетеси серед пишного розмаїття української поезії кінця 70-90-х років ХХ століття.

Зауважимо, що Г. Кустів-Гуска також завжди тяжіла до духовної лірики і навіть у часи тоталітарної системи всупереч новітній ідеології намагалася сказати більше про душу людини, ніж примарні трудові здобутки. Релігійними мотивами насажені майже усі її твори, що увійшли до двох останніх в часі збірок

«Голгофа» і «Страсна дорога» (обидві видані в Тернопільському видавництві «Джура»).

Враховуючи оригінальність, щирість, високу художню вартість творчості Г. Костів-Гуски вважаємо за доцільне зосередження уваги словесників на вивченні творчості поетеси на уроках літератури рідного краю.

Метою нашої роботи є дослідження поетичної творчості Ганни Костів-Гуски та розробка методики вивчення життя і творчості поетеси на уроках літератури рідного краю.

Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких наукових завдань:

- вивчити стан методики викладання літератури рідного краю в школі;
- систематизувати і узагальнити теоретичні розробки і поради щодо вивчення літературного краєзнавства у школі;
- розробити методичні поради і форми роботи на уроках, зокрема при вивченні творчості Ганни-Костів Гуски;
- виявити особливості творення образу рідного краю та визначити роль і місце письменниці у літературному процесі Тернопільщини;
- простежити еволюцію світогляду письменниці та її ліричної героїні;
- охарактеризувати мотиви поезії, жанри і головні образи.

Оскільки **предметом** нашого дослідження є уроки літератури рідного краю, то на базі методики проведення цих уроків ми спробуємо поглибити знання учнів про життя і творчість Ганни Костів-Гуски, про історію рідного краю, та об'єктивне їх потрактування в культурно-мистецькому просторі, що і є **об'єктом** нашого дослідження.

Методологічна база та методи дослідження: Літературний процес в окремому регіоні розвивається як частина загальнонаціонального, проте має і свої особливості. Саме цей факт став методологічною засадою нашого аналізу. В основу магістерської роботи покладені головні положення з праць дослідників літературного ландшафту Л. Безлатної [36], О. Бровко, Н. Богданець-Білокаленко [38], Н. Грейдера і Л. Гарковича [76], Л. Мартіненайте [52], та ін., які визначають концепцію, різновиди, структурні складові регіонального та особистісного

літературного ландшафту, його зв'язок з іншими галузями наукових досліджень – географією, історією, культурологією. В роботі ми послуговувалися методами біографічного, типологічного, порівняльно-історичного аналізу, а також до вивчення документальних джерел застосовувався синтетично-аналітичний підхід.

Наукове значення магістерської роботи полягає у системному погляді на творчу особистість Г. Костів-Гуски та розробці методичних рекомендацій і форм роботи на уроках літератури рідного краю при вивченні творчості поетеси.

Практичне значення магістерської роботи. Матеріали роботи можуть бути використані в процесі вивчення історії української літератури другої половини ХХ ст., при читанні вибіркового курсу літературного спрямування, а також на уроках літератури рідного краю в закладах загальної середньої освіти.

Апробація дослідження. Окремі аспекти нашого магістерського дослідження було викладено у формі доповідей на 5 наукових конференціях різного рівня: Міжнародній науковій конференції «Куди тече українська річка: творчий універсум Уласа Самчука (до 120-річчя від дня народження українського письменника)» (Тернопіль, 20 лютого 2025 р.); ІІ Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Проблеми філології: історія та сучасність» (Хмельницький, 21 лютого 2025 р.); ІІІ Подільських філологічних читаннях (Хмельницький, 11 квітня 2025 р.); Всеукраїнській конференції студентської та учнівської молоді «Актуальні питання сучасної філології і журналістики» (Тернопіль, 30 жовтня 2025 р.); ІІ Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційні процеси освітньої сфери України та країн центральної Європи: стан, проблеми і перспективи» (Тернопіль, 10 грудня 2025 р.). Основний зміст роботи викладено в **публікації**: Карпюк М. Методичні підходи до вивчення творчості Гуски на уроках літератури рідного краю. Збірник наукових праць «Славистичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика». Хмельницький: Хмельницький національний університет. Випуск 18. С. 66–69.

Структура наукової роботи відповідає меті та поставленим завданням і складається зі вступу, трьох розділів, які поділяються на підрозділи, висновків, списку використаної літератури (72 позиції), додатків. Загальний обсяг роботи – 80 сторінки, з них – 73 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1. Поезія Г. Костів-Гуски в контексті поетичної творчості митців Тернопільщини: головні етапи життєвого і творчого шляху

1.1. Сучасна поезія Тернопільщини: тенденції розвитку

Літературний процес 90-х хоч і окреслився у своїх загальних рисах, але як явище повністю не зреалізувався. Він перебуває у розвитку, у пошуку свого мистецького поля, власних змісту і форми, тем і мотивів. Немає жодної загальної ідеологічної, стилістичної і світоглядної позиції, яка б об'єднувала молодих авторів. Це шукачі самодостатності задля збереження своєї індивідуальності. Подекуди навіть тексти одного автора не становлять єдності напрямку чи стилю, бо кожен сучасний твір, більшість з яких простягає свій зміст крізь всю історію світової літератури, являє собою унікальний зріз цієї історії.

В сучасному поетичному процесі чітко виділяється два контексти: традиційний або тяжіючий до традиційного і неомодерний. На Тернопільщині у руслі традиційного пишуть М. Тимчак (нині проживає у іншій області), Б. Щавурський. У руслі неомодерному стилі письма працюють В. Гайда, В. Махно. На початку 90-х рр. Тернопільські поети створили угруповання «Західний вітер», видали збірку під однойменною назвою. Але їх об'єднував скоріше принцип територіальний, освітній, ніж стилістичний. А ще їх єднає бажання подолати грофоманство, наслідування, письмо «на замовлення».

Поява цих талановитих авторів, безумовно, підготовлена поколінням 60-х, 70-х, 80-х років. Можна говорити і про глибші корені, які ведуть у 20–30-ті роки ХХ століття (поезія В. Свідзинського, П. Тичини).

Шістдесятники утвердили в своїй творчості індивідуальний стиль, розбили примару «колективної свідомості.» Вони намагалися оживити національну ідентичність українського світу. Саме шістдесятники одні з перших надихнули молодь: «Василя Махна поблагословив у поезію їх лідер Іван Драч, симоненківське начало проступає у талановитій ліриці Бориса Щавурського» [44, с. 160].

Далі у 70-ті роки романтичні ідеї 60-х вступили в дисонанс з реальністю. Тоді почала розвиватися так звана «тиха поезія», яка росла в «колі малих

радощів», якими нормальна людина рятувалася від абсурду суспільного. Яскравим представником цього покоління у нашому краї був, на нашу думку, Борис Демків. Його поезія за поодинокими винятками, не була кон'юктурною за змістом, а за стилем зберігала чар і магію українського слова. Перша збірка Бориса Демкова «Суворі ніжність», як уже згадувалося, вийшла друком 1965 року у провідному столичному видавництві «Радянський письменник».

У всіх відношеннях це був несприятливий для дебюту час: по-перше, тому, що закінчувалася «хрущовська відлига» і наступав період «прикручування гайок» і, по-друге, тому, що заявити про себе після тріумфального входження у літературу Василя Симоненка, Івана Драча, Ліни Костенко та Миколи Вінграновського було непросто, адже увага читацького загалу була прикута до силового поля саме цих імен.

І все ж «Суворі ніжність» не пройшла непоміченою. Молодий поет змусив заговорити про себе як про «шістдесятника з відчутним галицьким акцентом» і критиків, і читачів, і, що найважливіше, – колег по перу. Микола Петренко тоді, зокрема, писав: «За три останні роки Борис Демків зумів піднятися від перших проб пера до професійного завершення творів. В цьому легко переконатися, прочитавши нові поезії «Тітка Модеста», «Танець Есмеральди», «Абстракціоналістам», «Філософія хліба і неба» [13, с. 5].

Уже перші поетичні спроби Бориса Демкова засвідчили, що до свого покликання він ставився вкрай вимогливо, не допускав легковажного поводження зі словом і поетичним образом, добре усвідомлював, які високі зобов'язання накладає на людину Господь, наділивши її даром Слова. Побутує думка, що поетові відносно легко поталанило увійти в літературу, бо його побатьківськи привітали і підтримали визначні метри Павло Тичина, Максим Рильський та Володимир Сосюра. Адже їх слово тоді відкривало перед юним талантом «зелену вулицю». Власне, такої думки дотримувався і сам Б. Демків, який у кількох передмовах до поетичних добірок своїх віршів наголошував, що його входження у велику літературу відбулося відносно легко і просто, а перша збірка поезій «Суворі ніжність» [13] з'явилася у книгарнях майже через півроку після її подання у видавництво. Сам по собі цей факт справді майже

унікальний, адже молодим поетам незрідка доводилося вистояти у чергах декілька років, а то й цілі десятиліття, як, скажімо, Михайлові Левицькому, Степанові Бабію, Георгію Петруку-Попику...

Але твердження про легкість цього дебюту видається щонайменше дискусійним. Не слід забувати, що збірка з'явилася друком 1965 року, тобто, коли поетові виповнилося уже 28 років. Отже, більш як ціле десятиліття було затрачено на освоєння секретів поетичної творчості, на пошуки власного стилю і свого неповторного голосу.

Тоталітарна система, як це не прикро, швидко наклала на творчість ще не сформованого поета чорне тавро. Зазимки у політичному кліматі країни покрили сивим інеем його збірку «Сувора ніжність».

«Розпочата в 1962–1963 роках Хрущовим кампанія проти творчої інтелігенції, – пише І. Дзюба, – на Україні набрала особливого дикого характеру. Багатьом шістдесятникам надовго було перекрито шлях до друку, до читача... Брежнєвський переворот посилив терористичні настрої влади на Україні, і вже восени 1965 року пройшла хвиля перших арештів, переважно серед творчої молоді» [12, с. 8].

Данину тій кровожадній епосі Борис Демків віддав передовсім віршами «Міжнародне», «Любов і революція», циклом «З ленінградського зошита», «Памфлет» і «Красна площа». Лексикон цих віршів аж надто нагадує убогий словниковий запас партійних босів:

Заливається смальцем

Наче кастрований,

На небо дивиться

Очима сонного теляти [13, с. 65].

Складається враження, що вірші народжувалися з чужого – такого не-демківського голосу, або виростали з газетних штампів. Але є у творчості поета один вірш, який не може пройти повз увагу дослідника його творчості чи літературознавця, що прагне осмислити специфіку і характер епохи. Написаний він ще на зорі його творчої юності – 1963 року, а вперше був опублікований три

десятиліття по тому. Називається він: «Що сталося з моїми, Боже, нервами?»
Вважаємо за доцільне навести його повністю, оскільки він невеликий за обсягом:

Що сталося з моїми, Боже, нервами?

Чи це роки, чи це роки...

Смерч вириває язики

у дерева,

Золочені за безцінь язики.

А з уст порожніх віє білим холодом

І рветься свист,

Триклятий рветься свист

І підпливає, наче кров'ю, золотом

Такий багатий цей і бідний світ.

І шлях в минуле крутиться і стелиться

Від зореїд до чорних підошов...

Куди пішла ти, чарівна Офеліє?

Чому ти знову, кате мій, прийшов? [13, с. 54].

Залишимо на цей раз у стороні художньо-стилістичні особливості цього вірша, можливо, не в усьому досконалого і викінченого. Річ зараз не про те. Зосередимо увагу на тому внутрішньому стані, що послужив імпульсом до написання таких полинно-гірких і наболених строф. Упадає у вічі, що останній рядок ніби не в'яжеться зі смислово-логічною структурою попередніх строф. Поет вибухає нам, бо заради цього, власне кажучи, і написано вірш. Але відповісти на питання, до якого саме ката звертається поет, залишається самому читачеві. Можна припустити, що поет мав на увазі час, або ж світ – такий суворий і трагічний у своїх виявах. Але насправді видається, що річ тут не в алегоріях, перед читацьким зором постає живий кат із конкретного «сірого будинку», у який так часто викликали поета «на сповідь», про що він так зболено розповів у передмові до віршів із розсипаної збірки «Контрасти» (Тернопіль вечірній – 1 жовтня 1994 року.)

І тому, коли згадати про вторинні вірші, антибандерівського спрямування (свідомо недбалі, глевкі і підкреслено бездарні), можна побачити, як поет

навідмаш – гнівно, пристрасно і стражденно – жбурляє ними в обличчя катів. Можливо саме тому один із творів цього циклу так і називається – «Тремтіть, кати».

Такий своєрідний захист декому може видатися надто наївними, але треба пам'ятати, що не кожному до снаги одверте геройство, особливо поетові з ніжною і ранимою, душею.

Принагідно зауважимо, що не твори громадянського спрямування є визначальними і домінуючими у творчості поета тих років, адже вимушеність їх більше ніж очевидна. Кажучи словами Євгена Маланюка, «автор їх прекрасно знав, що то все – то така ж сама данина, як пиття кумису в ханським наметі XII ст. І знав також, що для нащадків то будуть лише літературні курйози» [31, с. 87]. Для вдумливого і уважного читача ім'я молодого поета пов'язане передовсім з його ліричними циклами «Сонети твого імені», «Дерево любові» та піснями «Едельвейс кохання», «Незабудка» і «Квіти ромена». На долю останньої пісні, музику до якої написав Владислав Толмачов, випала гучна слава. На Україні її з великим успіхом виконувала співачка Валентина Купріна, а за кордоном Радміла Караклаїч.

Звичайно, в ліриці непросто було утверджуватись поету, оскільки серйозну конкуренцію складали ті ж Микола Вінграновський та Ліна Костенко. Але він зумів знайти свій неповторний стиль, ту задушевну мелодійну струну, яка вирізняла його з-поміж інших голосів:

У моєму чеканні розквітла
Характерна дівоча квітка,
На її провісних пелюстках
П'ять жадань молодих розпущено,
П'ять жадань перших зваб і згуби
І у кожному «любить – не любить» [13, с. 87].

Для поезії Бориса Демкова раннього періоду також характерна яскрава метафоричність, вишукана образність, замилювання дзвінким і рідко вживаним словом (часто це оригінальний неологізм), класичною формою вірша. У творчому доробку молодого поета майже відсутній білий і вільний вірш, незважаючи на те,

що по суті, уся європейська поезія того періоду була неримованою. Борис Демків переконаний поет-традиціоналіст, навіть більше: він войовничий традиціоналіст (в позитивному аспекті цього визначення). Ось, як приміром, він полемізує з абстракціоналістами:

Що таке абстракція?

Ви знаєте?

Я не знаю, що таке абстракція.

Коли простіть

В форму спрута зваяну

Називають «грація»... [13, с. 57].

Хоча цей вірш теж був своєрідною даниною часу, адже саме тоді офіційно було оголошено війну модерним віянням у мистецтві.

Але головний імпульс дала йому не суспільна детермінація, а внутрішнє переконання митця, свідомо зорієнтованого на неокласичний напрямок у нашій літературі.

Як бачимо, Б. Демкову належить віддати заслужену шану в підготовці благодатного ґрунту, на якому зроста тернопільська поезія 90-х років. Вона плекалася у клубі творчої молоді «Сонячні кларнети». Молоді автори робили перші свої публікації на сторінках молодіжної газети «Ровесник.»

Від 80-х років заявляє про себе індивідуальний ритм світосприймання, вимальовується в ліриці людина, підзвітна не так своєму часові, як морально-філософським засадам роду.

Отже, новизну поезії 80–90-х років можна вбачати у поверненні її до власної мистецької сутності, що передбачає первинність естетичних критеріїв і творчу свободу особистості, підзвітну загальнолюдським цінностям свого народу, а не «історичним рішенням» будь-якої влади.

Показовою в цьому аспекті є творчість талановитого Тернопільського поета і художника Михайла Левицького.

Михайло Левицький як поет шукає себе в природі і розчиняється в ній. Його твори не перенасичені патріотичними закликами, не пошарпані роз'ятреними клятвами про вірність ненці – Україні, не маячать «стиглими українськими

штанами» та сорочками-вишиванками. У його віршах засіяне зерно любові, новизни, мудрості. Поезія Михайла Левицького – це поезія життя, поезія не розвіяного смутку та епохально-трансформативна данина часу, що аж ніяк не тішить людство неометафоричністю.

Поет рідко звертається до громадянських мотивів, проте громадянське світовідчуття здебільшого для нього не є чимось виособленим, воно складник його цілісної поетичної натури. В одному із інтерв'ю письменник зауважив, що «патріотизм існує не лише в державному розумінні», що він патріотизм возвеличував, скільки пише і скільки малює.

Ці вірші постають у нього не стільки як соціальна тема, скільки в контексті роздумів про долю свого покоління, досвід народу і свій власний («Поети живуть на каменях», «Москаль, на Україну зуби не скаль», «Монолог невдоволеного галичанина» – зб. «Вівторок»; «Бабця качечку продає» – зб. «Мамині перепілки» та ін.)

На такому ж особистісному, автобіографічному «замислі» формуються й інші мотиви його творчості. Відчуття Батьківщини починається з живого образу рідного краю, галицького села, «малих околиць», з яких виростає світ. У цьому контексті письменником розвивається тема війни – «голодної, з порожніми громами», що плавно переходить у проблеми вдівства, солдатчини («Вдови», «Солдатська відпустка», «Була війна...» – зб. «Мамині перепілки»).

Не тільки обрії, а й емоційний регістр поетичного світу Михайла Левицького «виводиться» з його людської особистості, з його вдачі. Ліричний герой творів – вразливий, чуттєвий, щирий, інколи іронічний, запальний, з природною мірою внутрішньої рівноваги. Основним фактором його душевного життя є почуття – стійкі, сталі вади емоційного ставлення людини до явищ дійсності.

Поетична образність, метафорика, афористичність і картинність мови поезії митця зумовлюються вільним узгодженням мовної тканини з пластикою безпосереднього почуття. Змістом внутрішнього життя ліричного героя стають переживання, що збагачують часові і просторові виміри душевного досвіду.

У галереї жіночих образів, створених Михайлом Левицьким, значне змістове навантаження належить постаті матері, що особливо яскраво виявляється у збірці «Мамині перепілки». У цьому слові – вся любов і багато болю. Це той біль, що добре знаний поколінню, чії матері ставали вдовами у двадцять і двадцять п'ять, віддавали останню крихту голодним дітям, виводили малечу у світи, «Тихо молилися Богу» за «непутящих синів». («Повернення», «Певне, казки тут зовсім мало»).

Тема материнства, пов'язана у Михайла Левицького з мотивами зміни поколінь, переростає в тему плинності і вічності буття, тему змінності і спадковості духовних, моральних, звичаєвих цінностей.

У почуттях, що є наскрізною ідеєю поезії митця, є щось художнє. Воно промовляє не інформацією, а образами. Найбільше ж із почуттів – любов – є і найбільшим художником. У ліриці кохання, інтимній ліриці Михайла Левицького відчувається живий трепет людського серця. Поет далекий від бажання здаватися значимішим, прибирати вирашно для стороннього споглядання позу, приміряти театральний реквізит пристрасті. Ним рухає лише потреба висловити почуття, яке його переповнює.

Своєрідним внутрішнім інтимним монологом є збірка «З останньої пелюстки літа». У ній головне – невтоленність серця, нескінченність кохання (або й недосяжність: його здійсненню заважають то житейські обставини, то його власна невідповідність своїй мрії, ідеалові). Воно ніби щоразу починається заново й заново, і щоразу народжує нові слова і нові образи.

Інтимна лірика такого характеру, як у Михайла Левицького, не ізолює ліричне «я» від світу, а, навпаки, душевніше пов'язує з ним. Бо поетична інтерпретована любов – це протилежність егоїзмові. Це школа людської солідарності і самоповаги. Багатогранність переживань, непідвладність душі якимось «установкам», що нав'язують той чи інший тип реагування породжують цілу гаму емоцій та оцінок, між якими немає чіткої межі.

Інтимні переживання ліричного героя переплітаються із мотивами суму, ностальгії:

Ніби радісно – та не тішуся,

Ніби журно – та не в біді [28, с. 76].

Діалектика душі ліричного героя часто пов'язується з «мотивом доріг», що у творчості Михайла Левицького звучить своєрідно, у стані інтимної зрідненості з просторами і життям країни:

Твої уста. Твій подих вій.

І той вокзал, де я не каюсь.

Де поїзди від нас тікають...

або

...Ми летимо. І цей політ для тебе.

Гудуть мотори. Я не все почув.

А хтось в низу стоїть і задрить небу,

Де наш літак тікає від дощу [28, с. 76].

Ще один потужний пласт у творчості Михайла Левицького займає пейзажна лірика, для якої характерна одухотворена предметність, динамічність, глибокий ліризм та образність:

Похнюпились дощі у власнім безголоссі,

Крізь прохолодий бір прямують напрошки.

Мовчить старезний дуб над сивим схилом осені,

Сидять під ним гриби, як змоклі пастушки [28, с. 88].

Так, природа постає у віршах Михайла Левицького мальовничою, сповненою ніжної і чутливої душі – така рідна, близька і водночас наче побачена з іншої висоти. Природа – співучасниця його найінтимнішого життя і повірниця настроїв поета.

Прикметною рисою Михайла Левицького є прагнення до гармонії, затишку, внутрішнього спокою. Поет естетично найбільш чутливий до моментів особливої ясності, повноти, людяної «оптимальності» і власного внутрішнього і зовнішнього, навколишнього життя, - хоч, разом з тим, аж ніяк не схильний замовчувати факти реальної дійсності, зокрема її власні душевні негаразди:

...Хіба Левицький щось там варт? –

Та він пасе сьогодні задніх [28, с. 76].

Більшість медитацій та сердечних переживань автора відбуваються, як було зазначено вище, на фоні природи, пейзажу.

Цікавими й своєрідними рисами позначена просторово-часова організація лірики поета. Поряд із постійним зверненням у минуле спостерігається певне «розширення» зображуваного простору, продовження його в далеку перспективу.

У творчій спадщині Михайла Левицького поряд із споглядально-мрійливими віршами, меланхолійними роздумами, присвятами наявні поезії філософського спрямування, балади, притчі («Притча про обережність», «Стара притча про підкову», «Балада про журавля» та ін.).

Взагалі на прикладі поезії Михайла Левицького ще раз бачимо всю естетичну актуальність, невмирущість справді мистецького слова, коли воно пропущене крізь серце і помисли митця.

Творчість письменника – спроба виразити глибину і неминучість своєї приналежності поетичному слову, в якому знаходять вихід усі радощі й болі життя.

Ще один цікавий поет, який послуговується традиційною манерою письма, Микола Тимчак – його перша збірка «Співаниця» з'явилася у 1987 році. Тому у ній передусім відбилися особливості поезії 80-х років. Але своєю тональністю, майстерністю, вона, безумовно, спрямована у 90-ті. І. Драч коли ознайомився з віршами Тимчака сказав: «в молодій талановитій людині органічно переплилися в нерозривному шлюбі Краса і Біль... Біль за красу й чистоту світу і обстоювання її у не обчислених битвах буднів ...» [45, с. 39].

Ідейно-тематичним стрижнем збірки «Співаниця» є протиставлення активному, осмисленому життю життя дріб'язкового, бездумного. Збірку відкриває вірш «Дай руку», в самій назві якого звучить прохання до читачів бути відвертими в обговоренні проблем, порушених автором. У цьому творі письменник стверджує, що людина не може бути повноцінним громадянином, якщо не проймається болями і стражданнями свого народу; наголошує на гуманному ставленні до природи. Ліричний суб'єкт поезії цінує слово, розуміючи, що це той духовний чинник, який забезпечує нам взаєморозуміння:

Болить мені слово:

пора одкровення приходить,
як повінь,
як сповідь,
як падать вогню,
бо неопалимо не вмію рости купиною [29, с. 84].

Природно використаний у творі елемент казковості. Ліричний герой зустрічається з темноокою пташкою, яка мовить: «Дай руку!», а йому за цими словами вчуваються голоси вдів, які ще й сьогодні чекають чоловіків з багатьох воєн: «бодай без руки, без ноги... (У скаліченім тілі – душа б не каліка)». Автор завершує поезію думкою про те, що наша душа тоді не буде спустошеною, коли вчасно простягатимеш руку допомоги всім, хто її потребує.

Розглядаючи поезію «Зима в обірваних снігах, як сирота», насамперед відзначимо її незвичність і глибоко моральний зміст. Привертає увагу виразна сюжетна канва: чорний кріт день і ніч трудиться, спускаючи землю, а закланний господар вистежує його з вилами в руках. Це лірика чистих помислів, любові до всього живого, докору людям за їх жорстокість і бездуховність:

Торік вам згасла жінка...
Душа до вас прийшла попід землею –
Не бийте вуйцю чорного крота !..
Осліплий від чорнозему і поту,
Він знає завше, де землі болить [29, с. 85].

І. Драч так висловився про цей твір: «Одного цього вірша вистачило б для того, щоб сказати – Микола Тимчак, учитель з Дубна, – поет».

У поезії «Дорога любові – дорога тяжкої покути» ліричний герой, проголошуючи шанс кожного на «закидану щебенем згублених зір» дорогу любові, водночас говорить про вибраність тих, хто нею йде:

Вона – неминуча, а так її легко минути
У хащах перелюбів і пустирищах зневірив.

Розповідаючи про життєві спокуси, поет застерігає:

Звабливі каліки тобі пообшарпують паси,
Лепкими помадами вимастять душу тобі.

Душа – не сорочка: не виперуться ніколи
Полотна її голубі [29, с. 18].

Проблему зневіри своїх сучасників навіть у прописних істинах піднімає поет у вірші «Білий сніг», яку підсилює епіфора кожної строфи:

«Ні в що ми не віримо».

З огляду на проаналізовані вірші, можемо твердити, що мотиви історичної пам'яті, єднання людини з природою, життя за законами добра, милосердя, любові; у пошуках постійного духовного самовдосконалення – основні у творчості митця, мистецьке кредо якого виражене у мініатюрі «Небо під крилами»:

Небо під крилами, землю під п'ятами,
Пісню словами новими полатану,
Мамину зірку над шляхом вночі
Ми не цінуємо, поки не втратимо [29, с. 20].

Здавалося б, що традиційна емоційна лірика безперспективна для поетів-дев'ятдесятників, які заявили про свій розрив із естетикою «літературних батьків», щоб сказати в поезії своє оригінальне слово. Проте емоція виявилась живучою і породила добрих поетів серед письменників 90-х. Щоправда, спроби вирішення одвічних філософських та естетичних питань, поетичний інструментарій характеризується ускладненістю як щодо творення образів і думки, так і відносно їх сприймання.

Отже, окрім традиційного дискурсу в українській поезії загалом і в поезії Тернопільщини, зокрема, послуговуються ще й неомодерністичним, джерелом якого стала модерна лірика «Молодої Музи», «Молодої Польщі», Нью-Йоркської групи, І. Драча, М. Вінграновського, В. Стуса, І. Калинця, М. Воробйова, М. Григоріва. Як бачимо традиція модерну відзначається тяглістю в українській літературі, проте як напрям так і не була сформована, залишаючись лише, як правило, окремими проявами в різні часи. Модерна поезія рішуче підважила суспільно-політичні, ідейно-соціальні критерії творчості і підносить естетичні. У модерністичній ліриці почуття і творення краси є особистою апеляцією індивідуума до Абсолюту «через голову» суспільної свідомості. Неомодернізм

успадкував від модернізму якісну корекцію суспільної естетичної свідомості, зумовленої індивідуальним, а не успадкованим відчуттям абсолютного. Звідси – обов’язковий момент художнього зламу, дистанціювання від набутого, інакшість форм і смислів, які засвоюються соціумом з опорою і поступово. Відмінність неомодерністичного дискурсу від традиційного виявляється тепер і в трактуванні таких категорій, як час і простір, – вони позбуваються об’єктивності, втрачають універсальність. Загальносуспільний часо-просторовий вимір розривається, і мить власної екзистенції підноситься над запалом життя. Образотворення в неомодерній ліриці має характер свідомого пошуку нових художніх форм: відбувається відторгнення відомих образних кліше і творення оригінальних метафорично-образних фігур, які поступово входять у загальну поетичну практику. Трудність сприймання неомодерністичної лірики пояснюється реакцією розуму, який опирається цілком несподіваним зсувом і зміщенням понять. Неомодерна поезія тяжіє до вільних віршових форм, до відмови від типової строфічної будови. Ця відмова – один із прийомів актуалізації пошукового художнього мислення. Представленням цього дискурсу є тернопільські поети В. Махно, М. Гайда та ін.

1.2. Головні віхи життєвого і творчого шляху

Г. Костів-Гуски

Народилася Ганна Костів-Гуска у с. Бабинці Борщівського району, 18 квітня 1947 р. у сім’ї сільського лікаря. Ще змалечку вона вирізнялась оригінальним мисленням та величезною допитливістю. Особливо любила дівчинка блукати берегом річки Нічлави. Тут народжувались у її голові образи – ще такі незрозумілі та беззмістовні...

А роки непомітно минали. Із шкільного «зошита в клітинку» почали вистрибувати оті «перші віршенятка». З ними росла і мрія допомагати людям – стати лікарем.

Незбаром написала: «Я прощатися скоро мушу. Ждуть мене далекі причали...» І поступила в Чортківське медичне училище. Тут поетичні спроби

підтримує Б. Степанюк. Ганна відвідує обласний клуб творчої молоді «Сонячні кларнети».

А час все йде. Ганна Гуска деякий час працює фельдшером, відвідуючи водночас крайове літературне об'єднання. Незадовго – вступ в Тернопільський медінститут. Тут і чоловік з «князівським іменем» Ярослав знайшовся...

А ще дванадцятий номер журналу «Дніпро» за 1973 рік відкрився добіркою віршів студентки Ганни Гуски. То був її поетичний дебют.

Ой пустіть мене, мамо, до вирію,

Адже в хаті узимку тісно.

Може, в далях придумаю, вимрію

Я свою найспівучішу пісню [18, с. 11].

Так на літературному небосхилі України з'явилася ще одна зірочка. Як відомо, колись, щоб вийти на професійну поетичну арену, треба було пройти через «густе сито» передумов: опублікуватися у місцевій пресі, літературних альманахах і журналах, отримати позитивний відгук рецензентів. Тільки коли добірку віршів друкували у «Вітрилах», «Дніпрі», «Вітчизні», автор міг сподіватися на майже професійне визнання.

Минуло так чотири роки. Г. Костів-Гуска закінчивши інститут, видає у Києві свою першу поетичну ластівку – збірку «Автограф вірності» [18]. Одразу ж про неї заговорили як про непересічного поета. В. Бровченко у рецензії на збірку писав: «Серед широкого загалу молодих віршотворців, Ганну Костів-Гуску вирізняє глибина і непідробність почуття, мелодійність і трепетність рядка, невтомність пошуку точного слова і пошуку» [4, с. 5].

Читачам припали до душі «лагідні» прості рядки Костів-Гуски, бо «традиційним» мотивам вона надавала свою, лише їй притаманну інтерпретацію, а отже відкривала читачеві і близькі та рідні небокраї отчої землі, і той «глобальний» світ, де «над усім двадцятим віком у небі журавлів політ».

У її поетичний світ вільно входять картини і дух сільського життя: і білява хата, і дощ у полі, і музика лісу. Цілком природним є відкриття юної поетки: «Найбільша простота – спечений хліб! Довершений за формою і змістом!» [18, с. 44]. І коли вона приїде до батьківського подвір'я, у неї хвіртка заговорить:

«Приїхала, приїхала...», і затанцює веселий дощ, якого вона запросить до хати, і то буде вже не дощ, а людська душа в новому світі, що відкривається юному серцю. І виникає таке щире зізнання: «Я топлюся в повені кохання».

Є, звісно, у першій збірці Ганни Михайлівни й ідеологічні вірші, бо в ті часи такі «перли» були обов'язковими. Та час все поставив на свої місця. Є вже з виходом першої збірки Г. Костів-Гуска стала членом Спілки письменників України. Також Ганна Михайлівна була одним з активних фундаторів обласної організації спілки.

Сама ж поетеса щиро зізнавалась: «Іще так мало зроблено...» [18, с. 25].

Це «зроблене» ніколи не стояло на місці, а все збагачувалося, дорослішало. Так, у 1985 р. з'являється друга збірка – «Нічлава». Назву книжки Ганна Михайлівна дуже обстоювала перед «цензурою», бо хотіла, щоб читачі дізналися про річку її дитинства Нічлаву.

Як сказав згодом Р. Гром'як, друга збірка засвідчила, що поетеса не випадкова особа в літературі, хоч вважала вірші лише станом душі [10, с. 7]. Випробувань на вірність поезії і на спроможність творити правдиве слово було відтоді аж надто багато. Життя і праця в райцентрі, сім'я з дітьми, неподалік батьки з «колгоспними достатками» – де там до поезії. Зрідка на годину-дві приїде до Тернополя, наслухається, купить нових книжок – і додому. Тому в жарті «Як я пишу вірші» каже:

«Донька – до школи.

До школи синочок.

А по дорозі

Докінчу рядочок.

Вірша, що вчора

В вікно залетів,

Тоді, коли борщ

На плиті клекотів» [20, с. 51].

У новій книжці Костів-Гуски відчувається характерний взаємозв'язок особистого, інтимного та громадського, а ще – закоханість у рідне Поділля, Нічлаву... Взагалі, тема природи присутня майже в кожному вірші авторки.

Ідеологічні вірші є і тут, але це, швидше, данина часу. Неодноразово бачивши «благородну» поведінку комуністів «на місцях», у Ганни Михайлівни закрадався сумнів щодо такого «ідеального суспільства». «Прозріла» наша землячка після прочитання роману О. Солженіцина «Архіпелаг ГУЛАГ» і здала партквиток одразу ж (ще задовго до масового «зречення комуністів»).

Зауважимо, що друга книжка Г. Костів-Гуски проста, зрозуміла, захоплююча.

Минав час. Писалися нові й нові вірші. Але рукопис третьої книжки у шафах «Радянського письменника», де видавалися попередні збірки, лежав довго, а книжкою так і не став. До 1993 р. Костів-Гуска залишалась авторкою лише двох книг. Так могла, думаю, і зневіритись у власній творчій спроможності, але не покинула поезію, а все писала.

«В часи національного відродження вона є серед тих, хто найменше турбується про місце під сонцем і в літературному процесі. Вона регулярно працює, довіряється чутливій душі, яка гомонить з усім, до чого торкається» [11, с. 4]. Г. Костів-Гуска із об'ємного рукопису «Росте біля хати калина» виділяє різні книги, які з'являються одна за одною.

Насамперед вийшла невеличка збірка «Цвіте біля хати калина» (1993) [26].

Без калини та калинового кольору навряд чи обійшлася бодай одна з її тринадцяти книг за тридцять п'ять років перебування поетеси у так би мовити полі професійного письменства. Перебрана й переспівана усіма, давно возведена у ранг символу України, ця традиційна рослина так «укорінилася» в поезії Костів-Гуски, що стала не стільки патріотичним антуражем, скільки, вийшовши за межі банальних рим на кшталт «калина – родина – Україна», духовною опорою ліричної героїні. Зрештою, Костів-Гуска у поезії не часто переймалася актуальними політичними процесами. Її героїня майже постійно перебуває у стані медитації, зосереджуючись на своїх внутрішніх переживаннях. Тому калиновий кетяг найперше для неї Слово і пов'язані з ним емоції. Це і ностальгія за «садом дитинства». Це й образ тонкої беззахисної жіночності. Нарешті, калина в поезії Костів-Гуски – це квінтесенція жіночої долі – «кетяг любові», «надія життя» [16, с. 6].

Що дивно, були в її творчості періоди, коли образ калини перешкоджав виходу в світ її нових книг. У «калиновому небі» ще радянська цензура зауважила небажані асоціації, про котрі молода поетеса, можливо, й сама не здогадувалася:

Над моєю хатою – калинове небо,
Калинове небо у моїх зіницях...[26, с. 15].

Ці рядки не вмістилися ані в її найпершу книжечку «Автограф вірності», ані в другу, розсіпану у видавництві через брак радянського патріотизму та надмірне оспівування місцевого. Пані Ганна й досі згадує, як ходила з кабінету в кабінет одного зі столичних видавництв і переконувала редакторів, що книжечка віршів може і повинна називатися «Нічлава». Аж через сім літ, у роки перебудови, назва маленької річечки у її рідному селі Бабинцях, таки з'явилася на обкладинці її другої книжки поезій.

Молода поетеса не ставила собі за мету йти всупереч тодішній літературно-політичній моді. Навпаки. Її перші книжки «прикрашали» ідейно правильні, з точки зору тодішньої ідеології, вірші. Доля щирої віри в написане була, однак не ці твори визначали її мистецьке обличчя [16, с. 6].

Пройшовши професійну школу редагування у Борислава Степанка, прислухаючись до слушних творчих порад старших побратимів-поетів В. Бровченка, Л. Вишеславського, С. Йовенко, М. Шевченка, Ганна Костів-Гуска зуміла сформулювати власне поетичне кредо.

Убережи мене, убережи
Від слів чужих і від чужої слави,
Допоможи мені, допоможи
Стежки й дороги обминуть лукаві,
Щоб не спіткнутись на котрійсь із них,
Лицем не впасти у багно пекуче,
Спаси мене від сліз гірких і лих,
Від сумнівів, що часто душу мучать [26, с. 24].

Найвразливішим же виявився 1996 р.: збірка «Червоні коралі» представила на суд читачів 100 віршів про кохання; «Зона» явила гіркі і болісні роздуми поетки-лікаря про трагічні наслідки Чорнобильської катастрофи; збірка

«Неприручена пташка» містила містила вибране білоруської поетеси Євгенії Янішиць у перекладах Костів-Гуски.

Сьома збірка, датована 1997 р., є якоюсь мірою підсумковою і показовою щодо творчого діапазону і стилю Г. Костів-Гуски. Це книга «Зелені свята».

Поет М. Шевченко тоді написав: «На літературній дорозі чийсь впевнені кроки... Це ступає наша Ганна Михайлівна... З кожною новою збіркою вона дарує нам все більше світла своєї душі...» [33, с. 6].

До речі, найдорожчими для себе Костів-Гуска вважає саме збірки тих років – «Зелені свята» [20], «Зону» [21], «Неприручену пташку» [24] та «Голгофу» [19].

Остання видана вже в новому тисячолітті, точніше у 2001 році в Тернополі.

Рано чи пізно кожен поет звертається до Вічної книги – Біблії. Г. Костів-Гуска – не виняток. Про це вона дала зрозуміти, видавши у тому ж 2001 році ще одну збірку духовної поезії – «Страсна дорога».

«Голгофа» [19] об'єднала у собі роздуми авторки над Євангелієм, Книгою пророків. Але Хресна дорога Спасителя, що закінчується на Голгофі, для нашого народу тягнулася тисячоліттями. Так, «Страсна дорога» вже об'єднала в собі Голгофу Спасителя і Голгофу української нації.

Після рефлексів на біблійні теми Г. Костів-Гуска знову повертається до теми кохання. Це знайшло вияв, перш за все, у збірці «Цей тихий сум вечірнього вікна», яка вийшла 2002 році у видавництві «Джура». Панка вважає, що на ньому тримається світ і його благословляє Всевишній.

Поезія цієї збірки утверджує в думці, що душа поета вічно молода, хвилююча, незбагненна. Щоб досягнути її, потрібно насамперед зрозуміти його творчість і життя. Дружина, мати, громадський діяч – усе це гармонійно поєднується в Г. Костів-Гусці. Як голова Конгресу української інтелігенції, вона безкомпромісна. Як депутат обласної ради – мудра, виважена, готова допомогти. Як політика, її болить майбутнє України, кому народ має довірити свою долю: «А де тепер твої гетьмани? Де мужні лицарі з мечем?...» [4, с. 10].

Вірші чергової книжки передають настрій поетеси, прагнення до всього світлого та досконалого, бо її «душа вже настраждалась досить». Але поетеса перебуває в постійному пошуку, переживанні та неспокої, де і народжуються нові

слова, що допомагають народів не зневіритися, кличуть до добра і справедливості.

Так у 2002 році виходить одинадцята збірка поезій Г. Костів-Гуски «Вибране». Тут зібрано кращі твори всіх років.

А ще Ганна Михайлівна давно і плідно співпрацює із виконавцями пісень, текстову основу яких склали її ліричні вірші.

В 2003 р. вийшла друком чергова збірка «Жоржиновий вогонь», в якій зібрані романтичні поезії авторки, покладені на музику і виконувані відомими на Тернопіллі авторами А. Горчинським, Л. Федін, М. Ясиновською. Найвдалішою, за словами поетеси, була її творча співпраця з композиторами З. Присухіною, Я. Цюприк-Батіг та А. Горчинським. А особисто імponує Ганні Михайлівні музичне виконання її творів земляками Г. Гоцаком, М. Кашуб'як, кримчанином В. Лазаренком і теребовлянцем В. Сорокою. Загалом, на музику покладено понад 30 творів талановитої поетеси.

«Жоржиновий вогонь» – перша збірка такого роду. Одна з пісень «Червоні кетяги калини» викликала справжній фурор серед меломанів.

Зараз Г. Косів-Гуска готує до друку книжку критичних статей і рецензій, призначених для учнів загальноосвітніх шкіл та чергову збірку поезій.

Тож, як бачимо, творчий доробок Костів-Гуски вже доволі об'ємний, є чим пишатись і захоплюватись. Тим більше, що її талант вже починає визнавати світ. Поезії Ганни Михайлівни перекладаються на киргизьку, італійську та білоруську мови, її поетичне слово високе та актуальне, бо пронизане болем за людину, за її долю на рідній землі, її пейзажна та інтимна лірика, твориться на одному диханні. Громадянсько-патріотичну, за словами Костів-Гуски, треба вистраждати: знайти образи, осмислити, підшукати мовно-поетичні засоби, створити новий, неповторний художній світ.

1.3. Еволюція світогляду поетеси і її прояви у поетичній творчості

А чим живе лірична героїня Ганни Михайлівни? Цікаво простежити еволюцію її ліричного світогляду.

Так, у першій збірці «Автограф вірності» лірична героїня духовно багата. Вона захоплюється природою, буттям, відкрита для всіх – читач відчуває голос живої душі, якій щиро болять негаразди в житті. панування зла. Вона співчуває і гнівається, любить і ненавидить. А головне – той особливий погляд на світ, на людей, який просвітлює душу. Це світло не просто пережитого, але й відчутого. То почуття свого коріння, теперішнього й минулого свого народу. Тут межують світлі й сумні, радісні та печальні інтонації.

А лірична героїня збірки «Нічлава» рівняється на мужність, історичний досвід і високі моральні критерії людей воєнного покоління, міркуючи над тим, як треба жити, як любити свою Україну.

Злиття ліричної героїні з природою йде від пошуку гармонії у стосунках людини і природи. Вона міркує над долею колишніх емігрантів, яких свого часу злидні та безземелля погнали за океан. Коли поетеса описує «щемну мить повернення додому», то наділяє ліричну героїню ностальгією. А ще ця героїня – натура безкомпромісна, щира, ніжна, закохана у свій край та Україну, а також у того єдиного, котрий завжди поруч.

Любовна лірика Г. Костів-Гуски захоплює щирістю почуттів героїні. «Наука кохання» не так-то просто дається їй, та й коханому не дуже легко з нею. Таке враження, каже М. П. Ткачук, виникає тому, що Костів-Гуска, будучи вірною своїм естетичним принципам, часто говорить не тільки про моменти, етапи душевної рівноваги і гармонійної рівності закоханих, а про конфліктні, поворотні пункти в долі героїв і їх історії [43, с. 40]. Це єдиноборство двох сильних натур, що то зближуються, то відштовхуються:

Все, як колись: пожовклий гомін вересня,

Ледь чутно листя у траву паде...

Лиш я – на цьому, ти – на тому березі,

І кладки нам ніхто не прокладе [23, с. 67].

В цих віршах лірична героїня то застережлива, завбачлива («Я знову, знову граюся з вогнем»), то грайлива, то розлючена, то знов щаслива. Але «домінуючим є те, що Г. Костів-Гуска завжди пише про складні зв'язки людської душі із світом, про буття у калейдоскопі днів і певної пори року, в напруженні, що виникає між ліричною героїнею і світом. Природа допомагає авторці розкрити душу героїні, пояснити її занепокоєність чи сум, радість, гіркоту з приводу любовного почуття. Гармонія у природі іноді постає як паралель до дисгармонії почуттів ліричної героїні» [41, с. 111].

У збірці «Зелені свята» в одному з віршів пригадує, як 1954 р. на Великдень її мама з односельцями не святкували Воскресіння Господнє, бо сіяли на колгоспному полі буряки... Фінал тут саркастичний: «Тепер вже цукру буде в нас доволі, Як на Великдень сіють буряки» [20, с. 39].

А ще вона залюблена в ніжні краєвиди, помічає неперевершені пейзажі Поділля, виявляє в повсякденному житті все нові й нові фарби. І знову її кроки рішучі, серце б'ється все сильніше і сильніше – дух захоплює від такої краси...

З кожною збіркою лірична героїня росте, «розумнішає». У її свідомості виникають все складніші філософські роздуми про життя. Особливо це помітно у поезіях збірки «Зона». Тут лірична героїня тихо голосить: «Все менше й менше солов'їв над гаєм, і в серці України – «мирний атом!» її пече, її болить душа за свою землю, зрештою за усю планету:

Як зупинить пекельний магми плин?

Вона ж поглине небеса і води!

Невже ще раз впаде зірдар Полин

І спопелить і землю, і народи? [21, с. 22].

У художньому світі збірки «Зелені свята» видніють подільські контури і відлунює галицька повоєнна історія. Але це не літопис, не пейзажна лірика. Це – щира сповідь героїні за межею таємниці. Тут любов – це щось вічно юне, навіть найвно чисте. В поетичному світі ліричної героїні звичайні людські переживання ніколи не втрачають чарів самодостатності і життєвої достовірності, бо так буває в людей небайдужих і чутливих, які дослухаються через себе до того, що діється в світі, поза ними. І слова є « в повітрі – де не глянь, вони так просяться у риму».

У десятій збірці поезій Костів-Гуска відкриває через роздуми ліричної героїні одвічну таїну любові, ледь прикриту вересневим серпанком айстр і смутком бабиного літа. Ця, вже доросла, героїня в душі завжди залишається юною. І ніби лишається вже «лише до осені тихо плисти», але ще так хочеться щастя та кохання. Звідси, певно і з'являється така заповітна мрія:

Не розгубити б, не дати пропасти,

І не втопитись самій у напастях.

Не спопеліти, не розлюбити... [20, с. 21]

Отже, ліричний світ Ганни Костів-Гуски складний і багатогранний, водночас цікавий та захоплюючий. Вона – поетка. І цим все сказано, її образи живі й цілісні. У її ліричної героїні зрілість душі поєднана із суворістю самооцінки, умінням подивитися на себе збоку і навіть перемогти свої слабкості. Ця лірична героїня прагне не стільки власного душевного спокою, скільки душевної регенерації свого народу. У її віршах живе віра у світле майбутнє. А це чи й не є головним у житті, та й у поезії теж.

Варто сказати, що лірична героїня вже досягла апогею становлення своєї свідомості. Вона замислюється над завжди актуальними проблемами людського існування на землі. Екзистенційні мотиви звучать в останніх збірках на повний голос, тоді, як у перших вони лише окреслювалися.

РОЗДІЛ 2. Художній світ поезії письменниці

2.1. Ключові образи лірики Г. Костів-Гуски

Як зізнається сама авторка, теми поезій вона бере з життя, бо інакше вони були б неактуальними. Можливо, її жіноча, материнська душа більш гостро і боляче сприймає негаразди сьогодення, більш тонко і по філософськи оцінює минувшину і пророче зазирає в майбутнє. Плаче душа чи сміється – почуття завжди виливаються у рими. А образи народжують рідна батьківська хата, стежки дитинства, спогади юності, тихоплинна Нічлава, мальовнича природа краю. Усе треба пережити душею, осмислити розумом і викласти словами.

Образів у ліриці поетеси багато. Щоразу, читаючи її вірші, відкриваєш щось нове й нове. Проте серед них чітко виділяється наскрізний образ – це образ рідної землі, що визначає собою інші парадигми національних значень, а саме:

- національну символіку (хата, криниця, хліб, рослинний світ – яблуня, калина, любисток, мальви, шипшина);
- минуле (індивідуальне минуле, представлене спогадами про дитинство; національне минуле, яке виражається через мотиви спадковості, історичного минулого, тяглості часу);
- національний обов'язок (борг перед рідною землею);
- віру (християнські мотиви образ Божої матері, Ісуса Христа), вища істина, доля.

З особливою любов'ю та схвильованістю творила поетеса образ хліба:

І свято в хаті: мама хліб пече.

Окраєць теплий я беру щасливо.

У хату синій присмерок тече,

На лавці хліб – людське найбільше диво [20, с. 44].

Для неї хліб – це першооснова і сенс життя. Образ хліба в поезії реалізує один із аспектів міфу про Землю як годувальницю. Годування – функція материнська, і тому, годуючи селянина через його наполегливу працю, земля тим самим дарує йому фізичне життя. Доки в хаті вдосталь хліба, доти родина захищена від лиха і смерті. Мабуть, тому запах теплого хліба в хаті асоціюється з благополуччям, захищеністю і знову-таки затишком. Хліб і мати символізують

дар життя, а тому він порівнюється з сонцем. І ось вже сама поетеса каже: «Я вже жниця» [18, с. 19]. Несподівано вона робить перехід: у багатий і щедрый врожай вона «вплітає колосок свій ваговитий», тобто поетичне слово. Бо творчість – це тяж праця, вона потрібна людям.

Деякі образи виростають до символу: у поезії «Ярославна» відома героїня порівнюється із тополею-Україною:

Ти чекаєш, тополе-людино,
Ти чекаєш над клекотом рік
Стотривожно і лебедино,
І, здається, не сивіє вік [18, с. 19].

Образ річки Нічлави в однойменній збірці набуває символічного звучання. Нічлава – земля, яка зростила її, живе джерело, з якого поетеса черпає натхнення. З річки Нічлави починається для авторки Батьківщина. Трепетна Нічлаво!», – звертається Г. Костів-Гуска до річки свого дитинства.

Поетеса прагне осмислити своє ще не довге життя людини, побачити його в історичних зв'язках:

Якими лиш дороги не були...
Чи вірно йшли?
Чи правдою жили? [23, с. 8].

Образ ріки (води) втілює також і стихійну силу природи. Ріка у поетеси, як правило, тиха, спокійна, однак вона постійно тече, а отже символізує постійний неупинний рух як умову життя.

Не випадково також в поезіях з'являється образ Збруча – «ріки єднання», «ознаки кордону».

І сталося: з'єднались береги.
Уперше обнялися рідні браття! [23, с. 9].

Важливою складовою образу землі і води як життєдайної сили є особисте минуле, котре виявляється переважно в спогадах про дитинство.

Внаслідок міфологічності світосприйняття образи дитинства також набувають подвійного виміру: як спогад поетеси про особисте минуле, так і символічний образ дитинства як світу наївності, щирості, невинності та чистоти.

Крім того, дитинство – це життєвий потенціал, нове життя, в якому ще все попереду. Дитина зв'язана з землею прямо, вона ще не обмежена умовностями дорослого світу, і в цьому її перевага, оскільки таємниця буття ніби сама відкривається дитині. У вірші «Білила мама полотно» поетеса пише:

Були полотна ті, мов світ,
Для мене білими й новими.
Із них початок брав мій день,
І десь кінчався він за ними [20, с. 19].

Можливо, саме тому спогади про дитячі роки такі важливі, бо це водночас спогади про близькість до таємниці життя, до такого природного й недосяжного тепер щастя.

Дитинство для ліричної героїні – спогад, а отже – це час, що відбувся. І кожний прожитий день стає минулим, визначаючи собою майбутнє:

Той неповторний у дитинстві слід
Ще буде довго, довго коло мене... [20, с. 15]

Важливість збереження зв'язку з власним дитинством посилюється тими колективними значеннями, які за ним стоять: дух землі, дух етносу, сила традицій, які живили душу і впливають на поетесу досі:

Моя колиско, перші тут сліди,
Початок пісні – трепетна Нічлаво!
Щоб слово по-новому зазвучало,
Щоразу, як на сповідь йду сюди [20, с. 21].

Мотив дитинства у ліриці поетеси збагачено образом пам'яті. Вона пише про батька, який повернувся з війни і сіє «у полі жито на долю, на щастя людям». Але в пам'яті живе жах війни вже стільки літ:

Тепер над ним пшениця як стіна,
А сива жінка внука колисає.
У пам'яті людській живе війна,
У пам'яті нічого не згасає [23, с. 32].

Пафос багатьох віршів проймає ідея миру. Це, зокрема, вірші «Липневий день за пагорбом погас», «Відчуваю війну», «Ходить тато суворий». Пам'ять

війни передана авторкою через долю батька, першого й останнього бою, через образи солдатських удів.

Ще один вічно юний та актуальний образ кохання постає у ліриці Костів-Гуски, розкритим чи не з усіх сторін. Так, поезія «Мені аж страшно: ти неначе бог!» нагадує освідчення. Біль та страждання йдуть поряд з радістю і сміхом. «Перегоряють почуття повільно і плавляться на золото чи мідь, приходить до думки авторка.

Кохання в уявленні поетеси не терпить ні патетичного красномовства, ні роз'їдаючої іронії, ні бурхливих емоційних вибухів і моторошного затишшя. Зріле справжнє почуття спокійне, надійне, міцне:

Нам воду давала зелена криниця:

Там щастя у неї по вінця наливо.

За дубом старим молода олениця

Стояла і заздрила нам сумовито [23, с. 60].

«В буденнім часто бачимо високе», і воно обмиває суєту життя таким теплим потоком ніжності, що всі болі та образи переборюються життєрадісністю:

Клубочок болю й гіркоти

Намотаний занадто тісно...

Та входиш в пам'ять знову ти,

І розквітає день, мов пісня [23, с. 66].

Можна окремо виділити в творчості поетеси і образ мами. Він присутній у кожній збірці. Це і Мати-Україна, і Мати-Природа, і Мати Божа, і, нарешті, Мати, що народила, зростила і виховала. Бо то ж «матусиними печелями живемо й тривожимось ми». Принаймні, повинні так робити, бо «до маминої любові ми ціле життя ростем» [23, с. 30].

У збірці «Цвіте біля хати калина» є цікавий образ мальви-мами. Він не новий в українській поезії, але Г. Костів-Гуска зуміла наповнити його новим змістом:

Мальви, мальви – цвітом біля хати.

Мальви, мальви, як сльоза гірка.

Хто тепер вас буде поливати,

І догляне їх чия рука? [23, с. 32]

«Автобіографічні мотиви поєднуються із архетипними, створюючи цікавий сплав візії світу. Образ мальви-мами, печаль за втраченою мамою тут злились в одне.» [43, с. 39].

Цей образ сприймається як втілення мотиву вини (боргу) перед матір'ю, землею, батьківщиною. Вина ця полягає передовсім у просторовій і духовній віддаленості від матері-землі внаслідок певних об'єктивних обставин. Окреслюється відома проблема вічної заклопотаності дітей і самотності (покинутості) старих батьків (матерів). З іншого боку, почуття вини (боргу) виникає внаслідок усвідомлення жертвовності материнської любові до своїх дітей. Очевидно, що жертвовність матері стосовно дитини не має меж, і ця жертвовність зобов'язує:

Цілую конверти знову.

Тамую у серці щем.

До маминої любові

Ми ціле життя ростем [20, с. 44].

Комплекс вини (боргу) лірична героїня відчуває і стосовно своєї першої вчительки, котрій вона присвятила вірш «Першій вчительці»:

Нині в літери думи складаю,

В надвечір'ї мережу рядки...

Ганно Іванівно, я не знаю,

Чи сплачу Вам за трепет руки [20, с. 40].

Головний образ у збірці «Зона» – трагічний, сумний і такий актуальний для українців – образ чорного болю. Поетеса замислюється над страшною катастрофою і не менш страшними її наслідками для фізичного і духовного життя нації.

Цей чорний біль ніколи не мине

В душі землі, в душі мого народу.

Він зачепив своїм крилом мене,

Мій сад і небо, і пречисту воду.

Піврозпад болю. Для усіх один.

Нестримний у жагучій коловерті.

У божевільнім відліку годин

Над світом стрілки часу розпростерті [21, с. 18].

В цьому образі стільки приреченості, стільки моторошності, що аж хочеться кричати: «А як нам бути з двадцять першим віком? Кого в колиски завтра покладемо?». Але навіть у цьому мороці, відчаї Г. Костів-Гуска бачить іскорку надії:

Невже немає меж людським потребам?

Де той поріг, що маємо спинитись?

Ще нашу пісню доспівати треба!

Ще наші внуки мають народитись! [21, с. 24].

Отже, аналіз ключових образів лірики Г. Костів-Гуски дає змогу стверджувати, що її поетичний світ вибудовується як цілісна художньо-філософська система, у центрі якої перебуває людина в екзистенційних, національних і духовних вимірах буття. Образи, що домінують у поезії мисткині, мають багаторівневу символіку та виконують не лише естетичну, а й світоглядну, морально-ціннісну функції.

Провідними у ліриці Г. Костів-Гуски постають образи Батьківщини, пам'яті, воїна, матері, дому, дороги, слова й тиші. Вони репрезентують трагічний і водночас героїчний досвід українського народу, актуалізують проблему збереження національної ідентичності, відповідальності особистості за історичний вибір, тяглості культурної та духовної традиції. Особливого значення набуває образ пам'яті як морального імперативу, що протистоїть забуттю, знеціненню жертви й втрат. Ключові образи часто подаються в узагальненій, символічній формі, що дозволяє авторці виходити за межі конкретної події та осмислювати війну як універсальний екзистенційний досвід. Мовна лаконічність, образна насиченість і психологічна заглибленість сприяють посиленню впливу поетичного слова на читача.

Таким чином, ключові образи лірики Г. Костів-Гуски є важливим художнім інструментом осмислення сучасної української реальності, формування

колективної пам'яті та моральної стійкості. Її поезія засвідчує високу художню й громадянську відповідальність митця.

2.2. Новаторство пейзажної та інтимної лірики авторки

Лірична героїня поезій Г. Костів-Гуски – це духовно багата людина, вона захоплюється життям, природою, відкрита для світу. В ній відчувається голос живої душі, якій щиро болять все негативне, що зустрічається в житті. Вона співчуває і обурюється, любить і ненавидить, з іншого боку, її душа радіє добру, милується красою. І це робить вірші просвітленими, такими, що дарують відчуття позитиву.

Найбільше, як вважає М. Ткачук, проявився талант письменниці у творах, присвячених рідній природі, та в інтимній ліриці. «Тут межують світлі і сумні, радісні й печальні інтонації» [43, с. 39].

Поетеса вміє намалювати у віршах осінні айстри і навіть передати їх аромат, зобразити цвітіння жасмину, гусеня, що йде піщаним плесом і залишає слід од лапок на піску – «немов листочки висли з клена», наблизити до зору читачів прекрасні картини подільської осені, щиро і світло усміхнутися мальвам біля хати.

Художня парадигма відчуття природи у Ганни Костів-Гуски – це культивована втеча назад до природи. Практично всі тексти на тему природи передбачають наявність поза ними іншого світу з його необхідністю покидати родинне гніздо, отчий дім задля навчання, професійної діяльності, громадських обов'язків.

Так, у вірші «Я прощатися скоро мушу» бачимо, що ліричну героїню манять в піднебесся журавлі, бо «синиці в долонях мало». Проте в останній строфі читаємо:

Облечу я з вітрами пів світу

І до рідних воріт вернуся.

Заячали гуси за літом,

Затужили у серці гуси [20, с. 61].

Разом з дорослішанням відчувається ностальгія за дитинством, за світом традиційним, природним, що, на жаль, минає. Повернення до рідного села, річки дитинства Нічлави є єдиною відрадою, що зцілює душу, навіває тремтливі почуття, спогади:

Під вербами на березі стою:

Отут Вітчизна почалась для мене.

Ці пагорби, ці ясени, ці клени

Вбираю в душу сонячну свою [20, с. 21].

Або: Понад полем – легіт вітровіння.

Я лечу додому хоч на день.

Слухаю мелодію цвітіння,

Як найкращу із земних пісень [20, с. 33].

«Мелодія цвітіння» – це колосіння жита.

Лірична героїня відчуває свою єдність з природою. Вони обидві є часточками цього світу, їх єднає корінь. Цей мотив звучить у поезії «Останнє золото беріз...»

Природо! В нас одна душа.

Мені сестрою ця калина.

І я не винна, я не винна,

Що виросла з її куща [20, с. 60].

У відчутті природи Г. Костів-Гуска близька до язичницького світосприймання. Особливо це проявилось у поезії «Зелені свята», що дала назву одній із найкращих збірок... Християнське свято Трійці в обряді святкування зберегло виразні язичницькі традиції клечання хати, бо згідно з давніми віруваннями душі предків прилітають на зелене гілля, якого так багато на початку літа:

Бує ліс зеленим світлом,

Душі щедра і багата.

Зело пахуче так розквітло –

Зелені свята [20, с. 16].

Цікавим є також образ України, що «входить у зелені свята».

Варто зауважити, що у творчості письменниці майже немає власне пейзажних віршів. Природа в неї таким чином не відокремлена від життя, а радше органічно визначальна у його потоці. Це осередок життєдіяльності, в який людина закорінена сповна і незримо. І тому рефлексія над природою є в неї рефлексією над цілістю життя і людської долі. Як сказав колись Максим Рильський, «часом можна висловить пейзажем те, для чого слів нема людських» [39, с. 80].

В пейзажній поезії Ганни Костів-Гуски передано, можна сказати, різнобарвний «пейзаж» душі.

Відомо, що є два способи змалювання пейзажу: як статичного (або моментальне зображення), так і рухливого (або круговий, навіть панорамний огляд, міцно стягнутий, проте, до єдиного центру) [37, с. 257].

У творчості Костів-Гуски переважають настроєві мініатюри. Наприклад, у вірші «Березень. Повернення гусей» на фоні ранньої весни, «веселого очерету, блакиті води і зелен-шуму у деревах» прочитуємо щем серця в передчутті повернення до рідних місць:

Ця щемна мить повернення додому!
Однакова не тільки у птахів...
Старенька тема, як одвічна мрія,
Щоб не згубитись в дальній стороні
Передається в генах ностальгія
Траві і пташці, квітці і мені [20, с. 32].

У пейзажній ліриці відбиті буденні моменти життя природи: дощ, спека, пори року. Пафосом більшості таких віршів є просто радість людини, яка повернулася додому і перебуває в приязних стосунках з природою, радість спільно з нею переживати звичні її події. Такі поезії вчать сучасників культури спілкування з природою, зігрівають їх соціальну свідомість повіями теплої і щирої людяності. І найголовніше в цій поезії те, що вона аж ніяк не віддаляється від світу простих людей: батьків, селян-косарів, хліборобів, яких авторка високо цінує і ніжно любить.

Поетеса також схильна до оглядових (панорамних) пейзажів, які структурно розгортаються за законами охоплення і вираження чогось цілого, певна річ, не на

рівні «об'єкта», а не рівні суб'єкта – дум і переживань поетеси. Елементи такого бачення є і у вже згаданому вірші «Березень». Але яскравіше воно представлене, наприклад, у вірші «Косовиця»:

В червневій спеці соняхи цвітуть.
Яка краса тут – словом не сказати!
Полуднують засмагли косарі,
І я обід несу своєму татові.
Які тут трави! Ніби справжній шовк,
Під косами лягають буйногриво...[23, с. 34]

Елегійними мотивами наповнені твори, в яких змальовано осінь, коли спляють листя, копають картоплю, «терпко пахне м'ята» і десь «вітри, веселі як цигани, ніяк не вирвуться на битий шлях». Лірична героїня просить їх зачекати – «хай листя золоте під вересневим сонцем доцвіте...» [23, с. 45].

Мотиви кохання, спогади юності, перше кохання теж виразно звучать у творах поетеси. Треба зауважити, що пейзажні та інтимні мотиви тісно переплетені. Лірична героїня молода і закохана навесні, восени вона заміжня жінка, мати. Відповідно міняються настроєві образи. Діапазон почуттів дуже широкий: від радості до смутку, зажури.

Поезія Г. Костів-Гуски про кохання з розряду тих, про котру кажуть, що вона будує людську душу і про котру не говорять як про суто жіночу. Її вірші – одні з кращих у сучасній поезії – про чуттєву жіночу сутність, про одвічну боротьбу між «хочу» і «мушу», про віковичний жіночий самообман. Але жінка не була б жінкою, якби не віддавала всі свої почуття на вівтар кохання. І тут її лірична героїня – як на перехресті осудливих поглядів, беззахисна і трепетна:

Я знов тебе люблю. До гіркоти,
До хрусту в пальцях побілілих...
До божевілля. Боже, як мілію
Без того всього, що зоветься «Ти»!..[18, с. 56]

Кохання в уявленні поетеси не терпить ні патетичного красномовства, ні роз'їдаючої іронії, ні бурхливих емоційних вибухів і моторошного затишшя. Зріле, справжнє почуття спокійне, надійне, міцне:

Нам воду давала зелена криниця:
Там щастя у неї по вінця налито.
За дубом старим молода олениця
Стояла і заздрила нам сумовито [27, с. 18].

Чисте кохання завжди омиває «прозу життя» («в буденнім часто бачимо високе») таким теплим потоком ніжності, що найбуденніші дрібниці раптом постають у веселковому ореолі, а сумні, трагічні ноти переборюються життєрадісно. І журба, і гнів, і образ переплавляються у тихий і ясний смуток.

Клубочок болю й гіркоти
Намотаний занадто тісно...
Та входиш в пам'ять знову ти,
І розквітає день, мов пісня.
Стомились крила. Голубок
Клює пшоно на підвіконні.
Я спогади – нитки червоні –
Тугіше змотую в клубок [27, с. 34].

Щирістю почуттів – ось чим захоплює любовна лірика Г. Костів-Гуски. У її циклі є своя закономірність, своя гармонія, свої етапи любовних переживань. «Наука кохання» не просто дається ліричній героїні, та й її коханому не так-то просто і легко з нею. Таке враження, очевидно, виникає тому, що Г. Костів-Гуска, будучи вірна своїм естетичним принципам, часто не тільки говорить про моменти, етапи духовної рівноваги і гармонійної рівності закоханих, а й про конфлікти, поворотні пункти в долі героїв і в їх історії. У такому освітленні любовна драма постає як єдиноборство двох цільних і сильних натур, які то зближуються, то відштовхуються одна від одної: «Усе як колись: пожовклий гомін вересня, ледь чутно листя у траву паде... Лиш я – на цьому, ти – на тому березі, і кладки нам ніхто не прокладе» [23, с. 41].

Поетеса відкрила для себе важливий принцип зображення закоханого персонажу, відтворюючи внутрішній світ його крізь призму природи. Природа допомагає авторці розкрити душу ліричної героїні, пояснити її занепокоєність чи сум, радість чи гіркоту з приводу любовного почуття. Гармонія у природі іноді

постає як паралель до дисгармонії почуттів героїні, хоча «пахощі» суму часто набувають однотонно-мінорних інтонацій та стилістично безособових форм елегійної лірики. Г. Костів-Гусці взагалі властиве тяжіння до форм елегійної лірики – жанру елегій, який зазнає модифікації у сучасній українській поезії. Адже багатьом віршам поетеси властиве одночасне сплетіння і мирне співіснування журби і радості, надії і сумнівів, болю і блаженства. Почуття не протиставляються, а ніби переливаються одне в одне, освітлюючи кожен раз по-новому ліричну героїню. Звичайно, можна поставити поетесі на карб повторюваність мотивів, певну шаблонність, зловживання словами «сон», «наснилось», «сум» тощо. Але поетеса намагається намалювати цільний характер ліричної героїні, у якої зрілість душі поєднана із суворістю самооцінки, з умінням подивитися на себе збоку і навіть перемогти свої слабкості.

2.3. Поєднання релігійних і громадянських мотивів у духовній ліриці

Не один український письменник звертався і звертається до релігійної теми і, зокрема, до біблійних постатей та символіки Святого письма: Т. Шевченко, І. Франко, Л. Костенко, В. Стус. До цього ряду належить і наша поетеса Ганна Костів-Гуска. Зокрема її збірка «Страсна дорога» присвячена, як зазначає сама авторка, 800-річчю від дня народження князя Галицько-Волинської землі короля Д. Галицького.

Сьогодні це уже сприймається, як аксіома: справжня поезія завжди глибоко релігійна. Хто цього не розуміє, не відчуває, для того пояснення бліді й марні. Багато про це написано Валерієм Іллею, добре про це сказав Михайло Шевченко у передмові до збірки поезій Ганни Костів-Гуски «Страсна дорога»: «Переконаний, що бездуховної поезії не існує, та й існувати не може. Адже поезія і є вираження духовного стану (чи руху) людської душі» [40, с. 4]. Одразу, ніби мимохідь, втрачаєш інтерес до тексту невіруючого письменника, бо ловиш себе на думці, що нема глибини, що ідеш по мілкому, а це стомлююче і нецікаво.

Треба сказати, що письменниця завжди тяжіла до духовної лірики, навіть у часи тоталітарної системи вона хотіла більше сказати про душу, а не якісь матеріальні здобутки.

У збірці «Страсна дорога» [25] майже всі без винятку вірші насліджені релігійною тематикою. Читаєш їх і переживаєш справжнє духовне піднесення. «Перед внутрішнім зором постають картини хвилюючі й неперебутні: споришевий путівець, яким ходив Господь, і якою водила поетесу мама... ховаєш той скарб у душі й прагнеш ступати по землі, наче по воді» [40, с. 4].

У книзі «Страсна дорога» [25] авторка об'єднала страсті Христа і страсті нашого народу. Тут – роздуми над минулим і майбутнім України, долею відомих діячів, призначення поета на землі.

Людські страждання близькі та зрозумілі для Костів-Гуски, бо уміє серцем збагнути, розумом осмислити і передати у слові найсокровенніше. Та не лише земні радощі й тривоги окрилюють її душу. Поетеса заглиблюється у найпотаємніше, її цікавлять філософія, історія, релігія. Читаючи книги пророків, визначних діячів минулого, вона намагається зрозуміти Боже провидіння, пропустити через власне серце Господні страждання, усвідомити «величність» Воскресіння, творчо співпережити муки Спасителя. А ще їй дуже болить сьогодення.

Цікаво пише про «Страсну дорогу» Костів-Гуски поет М. Шевченко: «Книжка ця сповнена більше відчаю, ніж віри. Проте відчай цей не смертний, а життєтворчий, такий, що вимагає зробити останній рішучий крок, зробити обов'язково. А ще вона помітна якоюсь суворістю і мужністю. Можливо, в усьому цьому поєднанні, і в нищівній гостроті слова, викликаній вболіванням за душу людини, і в такій молитовній похвалі добру і є ота найвища духовність поезії Г. Костів-Гуски.» [44, с. 6].

Структура збірки чітка і розмаїта. Складається «Страсна дорога» [25] з 9 розділів та передмови М. Шевченка. Відкриває книгу вірш «Прошепчу: Україно!». Це своєрідне освідчення авторки в любові до рідної і такої стражденної землі.

Книга проілюстрована чудовими творами заслуженого художника України І. Марчука.

Вважаємо, що Г. Костів-Гуска при поділі на розділи керувалася відмінностями поетичного світу поезій, що творить лірична героїня. А ці відмінності подекуди досить суттєві.

Почнемо з першого розділу «Тернове поле», який об'єднує 25 поезій. Вже сама назва дає зрозуміти, що ці вірші присвячено нелегкому шляху України до визволення.

Лірична героїня – щира патріотка своєї Батьківщини. Вона омиває сльозами-поезіями рани загиблих героїв – «цинкових хлопчиків», січових стрільців та жертв сталінських репресій. Її болить душа за ту «полинову українську долю». В очах героїні німе запитання, зойк чи навіть докір: «Чому ти покинув нас, Боже?».

Світ ліричної героїні дуже реалістичний, жорстокий, без жодної краплини ідеалізації. Вона тверезо оцінює ситуацію, бачить всі життєві недоліки та деформації:

В Україні нема України.

На українських полях – бур'яни.

І нашестя нової руїни,

І тупі, безголові сини.

І сплюндровані звичаї, й мова [25, с. 38].

Але вона вірить в краще, вірить, що та «зірка її Вкраїни» ще заграє сяйвом на світовому небосхилі.

Другий розділ «Зоря Полин» є своєрідним тематичним продовженням першого. Більшість із вміщених тут дев'яти поезій і диптиха «Зоря Полин» висвітлюють таку актуальну і болючу проблему Чорнобиля.

Поетичний світ ліричної героїні далеко не веселий – тиша, тьма, стогін, отрута... Проте час від часу з'являються якісь «промінчики надії, оптимізму», розуміння того, що ми ще живемо на цій, нехай і радіаційно забрудненій, землі. «І голос Божий із небес святих Бальзамом на серця наші зболілі.» [25, с. 55].

Наступний розділ «Давидові псалми» налічує 10 віршів. Це своєрідні інтерпретації біблійних тем. Тремтлива душа ліричної героїні летить до Бога за порадою, підтримкою, зрештою допомогою в щоденній боротьбі з гріхами, пристрастями світу цього:

Життям своїм
І серцем, і судьбою –
Я на землі і у землі –
З Тобою! [25, с. 67].

Найоб'ємніший розділ збірки «Страсна дорога» «...Терновий вінець буде кращий, ніж царська корона...» складається з 32 поезій. На мою думку, всі вони об'єднані спільною темою – страждання Христа, Богородиці, інших святих.

Тут лірична героїня – натура сильна, незламна. Вона співпереживає з Сином Божим за гріхи людства, несе із ним «важкий той хрест розп'яття». В її поетичному світі болі та муки Ісуса перегукуються з надією, великою надією на те, що ця Голгофа не марна, що людство нарешті вникне в суть Христового розп'яття, прозріє.

«Гойдається слабке полум'я свічки у жіночих руках. І чи то віск скапує чи сльоза котиться, щоб впасти на бруківку життя новим поетичним словом? Поетеса каже, що в кожної людини наступає період, коли вона задумується над життєвою дорогою – своєю та інших. І без навернення до Бога тут не обійтися. В ньому душа знаходить прихисток» [45, с. 17].

Боже, молюся до Тебе!
У ріці Йордані стою.
Відхили мені краєчок неба,
Дай побачити велич Твою!
Боже, пошли мені сили
Усе перебути в житті! [25, с. 77].

І як підсумок цих віршів звучать слова: «Не спи, народе!»

Ще один розділ «Імена», що включає в 10 віршів, присвячених видатним синам та дочкам України, чиє життя стало суцільною Голгофою. Лірична героїня

Костів-Гуски з захопленням говорить про мужність, нескореність цих героїв. І додає гордо: «Вас не зраджу!»

Доволі відмінним від попередніх виступає розділ «Знайде тут прихисток душа...» Назва говорить сама за себе. У цих шести віршах лірична героїня освідчується в любові рідній українській природі. У її поетичному світі все таке рідне, знайоме. Відчувається якийсь спокій, гармонія:

Природо! В нас одна душа.

Мені сестрою ця калина

І я не винна, я не винна,

Що виросла з її куща [22, с. 155].

Але найкраща природа все-таки рідна: «Ніде так рясно не цвітуть сади, лиш там, де отчий дім, де біла хата» [25, с. 129].

Цикл «Святий вечір у батьківській хаті» зовсім невеликий – 4 поезії. В ньому лірична героїня повертається знову у своє дитинство. Свят-вечір: Усе спокійне, тихе і таке урочисте. Стільки літ минуло з того часу, а «Картинка з дитинства й нині тішить і гріє».

Ще один розділ «Таїнство Йорданської води», вміщує 14 поезій. У них до ліричної героїні приходить якийсь сум, ностальгія за минулим: смачнющим кухлем йорданської води, мамою-писанкаркою, вишитими нев'янучими рушниками і таке інше. Чи, може, так лише здається. Бо ж не таке вже й солодке оте дитинство. Так, в одному з віршів поетеса згадує, як «мала хотіла вмерти, щоб мама плакала за мною», бо часто залишалась в хаті сама, виглядала все матінку з поля. А ще лірична героїня вкотре замислюється над роллю поезії в житті поета і розуміє, що це частинка її самої:

А я без слів осиротію вмиль.

Поезіє, не дай мені забути,

Як сніг цвіте, як пахне рута-м'ята,

Як серце навіть в радості щемить [25, с. 147].

Останні 8 поезій об'єднано в цикл «Вільховецькі образки». Це спогади поетеси про рідне село чоловіка Ярослава Вільхівці. Вражає тут поезія «Голосіння матері», де мати просить Бога «не забирати від неї ту муку», берегти дві

сльозинки покійного сина. Вона у відчаї, вона страждає і вона любить. І, як стверджує поетеса, навіть її останнє слово «на Тій межі у судний час буде: «Люблю!».

Книга «Страсна дорога» [25] написана на одному диханні, читається легко, як лист від близького друга. А яка «копітка» робота передувала їй.

Авторка перечитала не один десяток книг на біблійну тематику, бо знала, що у жодному рядку не має бути місця слову фальші. Звідси – не просто римовані Євангельські сюжети, а творення власної філософії. Слабка і сильна водночас, Г. Костів-Гуска пише свої вірші, сподіваючись, що ми прозріємо й зрозуміємо, хто ми і чого хочемо.

Коли зупиняєшся над художньо-виражальними засобами, то може видатись, що все у неї просте, невибагливе. Вірш завжди традиційний: ритмічний, мелодійний лад, метафора прозора, структура лаконічна – три, чотири строфи переважно. Віршовий розмір найчастіше – чотири чи п'ятистопний хорей з пірихієм або чотиристопний ямб. Але враження про цю простоту хибне, бо «за неймовірною ясністю і свідомою неускладненістю строф відчувається важка праця душі та мозку, свідомо творча настанова, що найпростіше завжди найглибше» [40, с. 4].

Авторка добре ознайоmlена з Біблією. Епіграфи для своїх віршів бере не лише з Нового Завіту чи Старого, а й з праць отців Церкви – Іоана Златоуста, Блаженного Ієроніма, використовує цитати з тропарів та сучасних поетів. Ось деякі з них: «Не віддаляйся від мене, бо горе близьке, бо нема мені помічника» (Псалом 22:12), «Блаженні, хто не бачили, а увірували!» (Євангеліє від Іоанна), «І буде записано: в ніч, коли ви спали, Він молився» (Н. Поклад) та багато інших.

Вірші тернопільської поетеси схожі на проповіді. Вона бере якусь окрему тему й розкриває її. Переказуючи епіграф, авторка своїми словами поетично обрамлює рядки, насичує їх емоціями.

Отже, у цій книжці є все. Є лагідні, добротворні мотиви, овіяні теплом і почуттям великої рівноваги. Читаючи їх, розуміємо, чому поетеса звернулася до євангельських сюжетів. Вона тут шукає не лише тем для поглиблення вияву своїх власних переживань. Є ще щось, що криється в небесній рівновазі духу і плоті.

Воно легко перетворюється у поетичне слово, торкаючись почуттів, які викликає батьківська хата, стежки дитинства і все те рідне, що є довкола нас.

Поетеса все хоче обняти і пригорнути до серця, зігріти теплом душі, онімбити і облагородити. Ти відчуваєш силу цієї любові, бо вона б'ється через край, світ у її саяливій аурі й полоні, а трагічність життя з особливою напругою підсилює її. Відчуваєш, що любиш цю веселку, бо хтось милується нею востаннє, любиш ріку – хтось купається в ній, останній раз, любиш траву – востаннє хтось занурюється в її пахощі... Любиш землю – як на відході ... [40, с. 4].

Хитнеться день і дзенькне камінь!

На віко – декілька грудок.

Із траурними хоругвами

Душі зметнеться голубок [25, с. 145].

Земля кружляє у безвісті і ми будуємо дім над прірвою. Але хіба у нас є вибір? Земля – ковчег. І кожен переживає свій кінець світу. Тож мисляча людина живе ще й в постійному Божому страху, і це не від слабкості душі, а від сили її, від визнання всемогутності Бога і усвідомлення власної ущербності та потреби вдосконалення. Не сильні духом обходяться без Бога, а сліпі духом.

Читаєш ці вірші й переживаєш справжнє духовне піднесення, перед внутрішнім зором постають картини хвилюючі й неперебутні: рідні краєвиди і далекий Єрусалим, споришевий путівець, яким ще юна мати бігла на колгоспне поле і та стежка, якою ходив Господь. Ховаєш той скарб у душі й прагнеш ступати по землі, наче по воді.

У Назареті тиша аж густа.

Провінція далека і глибока.

Нестерпний вітер спалює уста,

Гарячий пил нечутно глушить кроки.

... Вечірня туга цих святих небес.

Камінні дворики. Кімната, стіни.

Тут Божий Дух благословив Тебе,

Тут Ангел возвістив Тобі про Сина [25, с. 72].

Книга повинна збагачувати нашу мову, і якщо цього не відбувається, то її краще відкласти вбік, але можна й дочитати, якщо вона відточує нашу совість. Та це трапляється рідко, бо якимось дивним чином мова і совість взаємопов'язані. У Г. Костів-Гуски це відчувається особливо і ці вишукані образи, мистецькі тропи ніби осяяні горним світлом. А ще поетеса незрідка ніби пробує слово на смак і перевіряє на колір, тож народжуються такі щасливі поетичні знахідки як: «густа тиша», «нестерпний вітер», «людської долі золота сльоза», «палючий аравійський вітер», вона спроможна відчути, як «тужить слово», «як сніг цвіте, як пахне м'ята-рута, як «серце навіть в радості щемить». Та не лише відчути, а й описати.

Поезія Г. Костів-Гуски – це поезія переживання, що народжується, як правило, з якихось неперебутніх душевних станів, що виливається з глибини серця. Звісно, її можна осмислити, але гору бере почуття. Серце – центр світу і всесвіту, все зводиться до нього і все осяяє його світлом, воно єдиний непомильний і незрадливий провідник, тільки воно здатне наблизитись до Бога, відчути твердь Господнього, світла. І чи варто покладатися на розум, на логіку? Адже людина не може відповісти хоча б на такі питання як: звідки ми прийшли? Куди прямуємо? Куди відійдемо? Чому на долю кожного випадає стільки страждань і випробувань? А серце говорить нам: блаженні, що не бачили й увірували, й одкровення сходять на серце щире та лагідне.

Поетеса роздумує над такими категоріями буття як правда і кривда, любов і ненависть, добро і зло, гріх і покута.

Спокутуєм гріхи свої й чужі.

Але чому це безневинні діти

Стоять із нами по цей бік межі

І ми їх не спроможні захистити?

Це Божя кара чи людська рука

Нависла над тобою безборонне?

Тече людської пам'ята ріка –

Місцями – світла, а місцями – чорна...[25, с. 46]

І світ вона бачить крізь призму сльози, і все у неї освячене сльозою, й сьогодні уже можна говорити про архетип сльози у її творчості. Це не означає,

однак, що породжує ту сльозу проста жіноча сентиментальність чи тонкосльозистість, далеко ні, просто вона має стале переконання, що сповідатися Богові щиро можна тільки зі сльозою і світ уявляється їй як сльоза з Божого лиця. Усвідомлення трагічної сутності життя у книгах «Голгофа» і «Страсна дорога» наскрізне. Страждання Богородиці, Спасителя, що прийняв на себе муки світу – не тільки високий символ, вони сутність земного життя. «Справді, жити на світі – це недоля», – наголошував Тома Кемпійський. Г.Костів-Гуска багато пише про людські страждання, її передусім цікавлять особистості, для яких життєва дорога стала суцільною Голгофою, і яскраво виділяються тут образи Маркіяна Шашкевича, Тараса Шевченка, Богдана Лепкого, Василя Стуса, Климентини Попович-Боярської та інших. Що життя кожного з них? Що після кожного з них залишиться? Слово, як сльоза закам'яніла.

Кожного чекає жакхливий триптих: життя – смерть – страшний суд. Але в кожного є також час – його життя, – щоб зробити страшний суд нестрашним, одрятувати душу для вічного життя.

Поетеса болісно перейнята тим, що людина готує землі судний день, а земля – людині.

Звичайно, у світі тісно переплітаються журба і радість, щастя і горе, вони не можуть існувати одне без одного, як тіло без душі, світло без темряви. Світ, що його малює поетеса, ніколи не постає однобічним, чорно-білим, а в усій гамі кольорів. Найкраще їй вдаються ті вірші, в яких оспівується краса і велич цього світу.

У споришах ночують їжаки.

їм на подвір'ї так привільне жити.

Вони їдять у мене із руки,

Я навіть вмію з ними говорити.

По стежечках, що знають лиш вони,

Біжать квапливо, зблискуючи оком.

І ці старі, гіллясті ясени

Без них були би зовсім садинокими [25, с. 127].

Поетеса переймається тим, як врятувати свою душу, вибілити її, але вона напевне знає, що варто берегти не тільки свою, а й душі метеликів, дерев, буслів. А ще вона уміє описати красу росистої лугової стежини, смак червоного яблука і гіркуватого диму, світло батьківської хати на порозі вересня, дощ – автограф неба, залишений на землі та багато інших земних див. При цьому не покидає радісне відчуття, що пером вона малює, як пензлем.

У росах стежка лугова,
Мов срібний ланцюжок...
...Осінь золоту берізь
Зриває вітер нетерпляче.
Стоїть такий печальний ліс,
Що ледь душа моя не плаче [25, с. 128].

Відчуття єдності з природою, усвідомлення того, що твоя душа – частинка світової душі, дарує поетесі трепетне усвідомлення щастя і дару слова, потребу висповідатися перед світом, закарбувати у слові проминальну мить.

Михайло Шевченко обмовився у передмові висловив думку, що поезія Г. Костів-Гуски ніби й не жіноча, а більш чоловіча. Звичайно, є у поетеси рядки, що виказують виняткову силу волі, рідкісну для нашого часу стійкість і навіть мужність, але не вони домінують тут, не вони визначають поетичне обличчя авторки, бо назагал це поезія по-особливому трепетна і щімка, осяяна добротою і ніжністю. Тільки жінка може так прагнути все обняти, зігріти теплом свого серця і любові, тільки жінка може гак страждати без гніву й протесту, не картаючи та не нарікаючи. Разом з тим, в тій поезії відчувається щось крихке, беззахисне і дитинне. Тільки жінка, що не розгубила в душі дитинного начала, може дозволити собі публікувати ось такі вірші:

Ті дні ще з пам'яті не стерті,
Не поросли іще травною.
Як я мала хотіла вмерти,
Щоб мама плакала за мною.
Я об'їдалася порічок,
Оскомина палила зуби.

Я уявляла, скільки стрічок
Мені в труні прикриють груди.
І буде мама жалкувати,
І не простить собі ніколи,
Чому саму лишила в хаті,
Як бігла на колгоспне поле... [25, с. 143].

Здається, що лірична героїня цих поетичних збірок (а це сама поетеса, в чому немає сумніву) постійно чує шум янгольських крил над собою, живе в неперервному зв'язку з Богом.

Поетеса уміє почути потойбіч світла звук, і побачити потойбіч звуку – світло, уміє жити так, щоб кожен день ставав віссю долі, й головне – перелити це в чеканну форму класичних строф:

...І прийде судний час, і судний день
Захопить так зненацька і раптово,
Що вже й не вимовиш останнє слово,
Воно з тобою в безвість відійде.
А там, для кого мовити його?
Пітьма і морок, непроглядні хащі.
По той бік грішники – усі пропащі,
Чи їх очистить праведний огонь?
... Стою з останнім словом на устах.
Воно в мені тріпоче, наче птах...
– Люблю, – лиш видихну, бо губи вже чужі,
у судну мить, на тій уже межі... [25, с. 157]

Звісно, суть не у формі, не в способі побудови фрази, а в глибині думки, філософському осягненні дійсності, силі почуттів і переживань. Та зрозуміле й інше: небуденні переживання і несподівані думки завжди шукають адекватної форми. Не можна банальну думку замкнути у незвичній фразі і навпаки: глибока думка тісно зв'язана з формою, способом побудови фрази, навіть пунктуацією, а вже й поготів – графічним розміщенням.

Поетеса багато роздумує над невідворотністю долі, дією вищих законів, а ще перед її внутрішнім зором постійно перебуває світла і стражденна постать Спасителя. Перед нами, наче на екрані кіно, пропливає усе його життя – від народження в убогій ясині до трагічного сходження на Голгофу. Для письменника це надскладне завдання – осмислити земний шлях Богочоловіка, і тут потерпіли творчу невдачу навіть визначні майстри пера. Не все, звичайно, вдається і Г. Костів-Гусці, не з усіма її висновками і твердженнями, творчими інтерпретаціями та переосмисленням біблійських істин можна погодитися, але більшість поезій із циклу «Терновий вінець буде кращий, ніж царська корона...» вражають оголеною щирістю почуттів, сміливістю думки і складністю художнього задуму. Авторка не висловлює аксіоматичних тверджень, не проголошує прописних істин, а спонукає до розмислів, глибшого прочитання канонічних текстів. Як приклад, хотілося б навести вірш «На Голгофі». Приходить час і ти нараз ніби спіткаєшся об цей рядок, який десятки разів перечитував у Ісуса: «Господи, чому ти покинув мене?!» Робиш сумне відкриття для себе: виявляється, Господь може покинути людину, забути про неї. Усі ми маємо, мабуть, пройти через це нелегке відчуження покинутості, якщо через нього пройшов сам Ісус. «Боже мій, Боже мій, чому ти мене покинув?»

Отче Мій, Боже Мій

Нащо Мене Ти покинув?

Чи Ти уже відцурався

Єдиного Свого сина?

Далекі слова Мого зойку

Не долітають до Тебе.

Смерть лягає на очі,

– Не бачу дверей до неба... [25, с. 59].

Філософські роздуми у поетеси завжди тісно переплетені з ліричними, навіть більше – все у неї в легкому серпанку ліричного осягнення світу, захоплення і зачудування, де кожна думка ніби спіймана зірка.

Існує багато визначень поезії і кожен митець, увочевидь, по-своєму розуміє завдання поезії й відповідальність перед дарованим йому словом. Поезія для

Ганни Костів-Гуски – це намагання сказати щось нове людям і Богові. З людьми начебто все зрозуміло, а з Богом, чи можливо це? Навряд. Але тим і вражає поет, що ставить перед собою надзавдання.

Отже, авторка «Голгофи» поставила підніжжям до мистецтва невтомну і наполегливу працю, і хоч трапляються у неї творчі втрати і невдачі, та голос її міцніє від збірки до збірки і на наших очах виростає її величний храм любові на ймення Поезія.

РОЗДІЛ 3. Специфіка вивчення життєвого та творчого шляху Ганни Костів-Гуски на уроках літератури рідного краю

3.1. Технологія підготовки і проведення уроків літератури рідного краю

Розвиток національної освіти в Україні, формування суспільних стосунків вимагають відповідного навчально-виховного процесу. Дієвим засобом формування творчої особистості є літературне мистецтво в поєднанні з музикою, живописом, які безпосередньо впливають на світогляд, мислення, творчий розвиток школярів.

Важливим структурним елементом шкільної літературної освіти є література рідного краю, що дозволяє виховувати учнів на творчому доробку письменників окремих регіонів, областей, районів України.

Виховні можливості літератури рідного краю невичерпні. Сьогодні «помітно виріс потік інформації в різних сферах життя, до нас повернулися скарби наших предків, творчість незнаних письменників-земляків» [52, с. 25].

Уроки літератури рідного краю – складова літературної освіти школярів узагалі та частина краєзнавства зокрема. Літературне краєзнавство – це специфічна галузь науки про літературу, предметом якої є вивчення фольклорної спадщини та літературних творів, художніх образів, нав'язаних природою, історичними подіями, традиціями, звичаями, побутом і людьми краю. Сьогодні, як ніколи, саме ця частина курсу літератури може стати тим містком, який поєднає читацьке життя школяра зі світовою літературою, культурою.

Проблема вивчення літературного краєзнавства в загальноосвітній школі не нова. Загальні проблеми використання краєзнавства на уроках літератури розглядалися А. Абдуллаєвою, Є. Пасічником, О. Фесенко. Проблема морального виховання дітей на основі літературного краєзнавства стала предметом дослідження Г. Веденєєвої, М. Гордої.

Шкільне літературне краєзнавство багатогранне, і посутнє місце в ньому займають уроки літератури рідного краю, які мають певні особливості.

По-перше, планувати їх треба з урахуванням специфіки літератури як виду мистецтва; по-друге, добір літературних творів і мистецького матеріалу

здійснювати з урахуванням художньо-естетичної вартісності; по-третє, уміло поєднувати вивчення літератури з образотворчим мистецтвом, музикою, архітектурою, історією, релігією, філософією тощо; по-четверте, забезпечувати формування естетичних смаків, переконань, ідеалів школярів з урахуванням людино-, народо-, україно-/знавчих аспектів; по-п'яте, враховуючи важливість виховання творчого читача, виробляти особистісне ставлення до художньої літератури рідного краю, щоб допомогти учневі-Читачу-Людині самовиразитися й самоствердитися, розуміючи, що митці не тільки відображають своє сприйняття й розуміння світу, але й передають енергію бачення життя в його добрі і злі, красі й потворності, – тим самим допомагають творити своє «Я» у єдності долі з природою, людством, нацією, рідним краєм.

Співпраця учитель – митець (художній твір) – учень (читач) досягне органічної єдності й чародійного синтезу, якщо пам'ятатимемо настанову І. Франка, добираючи матеріал до уроків літератури рідного краю (і не тільки): «Кожен чільний письменник – чи він слов'янин, чи німець, чи француз, чи скандинавець, – є наче дерево, що своїм корінням впирається якомога глибше і міцніше в свій рідний, національний ґрунт, намагається ввіссати в себе і переварити в собі якнайбільше його живих соків, а своїм пнем і короною поринає в інтернаціональній атмосфері ідейних інтересів, наукових, суспільних, естетичних і моральних змагань. Тільки той письменник може... мати якесь значення, хто має і вміє цілій освіченій людськості сказати якесь своє слово в такій формі, яка б найбільше відповідала його національній вдачі».

Тож мета цих уроків – «осягнення глибинної сутності спадщини митців рідного краю, космосу духу земляків, реалій дійсності, сприйняття й поціновування багатовимірного набутку майстрів слова, плекання почуття гордості творчими людьми, славними країнами, поєднуючи емоційно-естетичне з поняттєвим, образне мислення – з логічним» [63, с. 23].

Пробудження інтересу до літератури рідного краю, яка передбачає перенесення учня-читача у світ думок і почуттів митця, дасть позитивні наслідки, якщо будуть витримані як специфічні особливості таких уроків (які вище вже означено), так і методологічні принципи:

- література як художнє відображення духовного життя українського народу і тої спільноти, яка оточує дитину;
- урахування вікових, психологічних і пізнавальних можливостей школярів, їхнього загального розвитку;
- дотримання вікової динаміки особистісного сприймання літератури;
- формування умінь кваліфікованого читача, який розуміє літературу як мистецтво слова, приймає художні цінності та шліфує культуру почуттів;
- доцільність у наростанні та доборі літературно-краєзнавчого матеріалу з урахуванням принципу від простого до складного;
- глибоке знання історії й літератури рідного краю та об'єктивне його потрактовування в культурно-мистецькому просторі;
- оптимальність і різноманітність навчальних форм роботи, типів уроків із метою посилення зацікавленості до літературно-мистецької спадщини земляків;
- інтегративність і міжтекстуальність як підхід до представлення творів письменників-земляків із опорою на краєзнавчий матеріал;
- наступність у розвитку зв'язного мовлення з вивченням творів літератури рідного краю й теоретичних розділів навчальної програми;
- особистісно зорієнтований підхід у формуванні пакету навчальних запитань і завдань, а також у вибудові моделі з чітко контрольованим, діагностованим і коректованим компонентом.

Завдання уроків літератури рідного краю:

- поглиблювати відомості про життя та творчість митців даної місцевості;
- розвивати зацікавленість до їхнього творчого доробку та спадщини;
- забезпечувати особистісне ставлення до літератури рідного краю, розвиваючи вміння висловлювати свої думки про автора твору, героїв, художні образи;
- прищеплювати естетичні смаки, виховувати почуття прекрасного, вміння насолоджуватися художнім твором, почуття гордості й поваги до земляків-митців;
- виявляти нахили, смаки, здібності учнів, сприяти їх розвитку, виховувати юних поетів-аматорів;

- поглиблювати знання з історії рідного краю, про найвидатніших діячів культури та мистецтва;
- розвивати культуру, логічне та образне мислення, культуру мовлення та читання;
- розвивати уміння вести діалог і полілог у парі, групі, будувати монологічне висловлювання, вступати в дискусію з проблемних питань твору, узагальнювати, систематизувати знання та робити висновки;
- спонукати школярів до самостійного прочитання творів літератури рідного краю, вести довірливий діалог сам на сам, з авторами чи героями, які жили чи перебували в даній місцевості;
- допомогти учням подолати принизливе почуття національної меншовартості, ознайомлюючись з історією України, рідного краю, допомогти повернути історичну пам'ять і виплекати природне почуття національних гордощів;
- переконувати, що жити за народним чи релігійним календарем, канонами українського православ'я чи народною етикою — найвищі чесноти українця;
- прищеплювати почуття поваги до видатних людей рідного краю, спонукати наслідувати їхній героїчний чи трудовий подвиг;
- виховувати працелюбність, милосердя, гуманне ставлення до людини, природи тощо;
- спонукати дітей захоплюватися красою й самобутнім багатством рідної землі, звитяжністю національно-визвольних змагань земляків, їхнім славетним минулим;
- викликати в учнів щире й глибоке прагнення захищати світлі набутки матеріального й духовного життя нації, оберігати й примножувати їх, продовжуючи традиції роду, родини, краю;
- розвивати уміння переказувати, стежити за чіткістю та логічністю відповідей на запитання;
- висловлювати враження від почутого, побаченого;

— виявляти самостійне судження, вчити давати об'єктивну характеристику героям, художнім образам і явищам;

— розвивати комунікативно-мовленнєві уміння школярів на уроках літератури рідного краю, послуговуючись творами малої форми в усному та писемному варіанті (переказ-мініатюра, з творчими завданнями, багатоваріантні міні-твори в контексті певної жанрово-стильової манери письма тощо).

Підготовка до уроків літератури рідного краю передбачає визначення суб'єктів навчально-пізнавального процесу на далеку та близьку перспективу:

— випереджальне ознайомлення зі списком творів літератури рідного краю, які учні мають прочитати (придбати) впродовж літа, навчального року;

— підготовку пакету навчально-пізнавальних дій, який передбачає систему завдань, розробку розумових операцій, а також способів їх виконання з урахуванням різних рівнів і форм мислительної діяльності, й допоможе учневі-читачеві проникнути в таїну художнього тексту;

— конструювання навчально-пізнавального дійства, сценарію, організації змістового наповнення уроку (заняття);

— чітке визначення теми, мети та завдань уроку, проблемних питань до твору (творчості), добору епіграфа, зорового та слухового рядів (музичне та мистецьке оформлення).

Основними методами навчання та формами організації навчально-пізнавальної діяльності на заняттях із літератури рідного краю для 5–8 класів є бесіда; бесіда за змістом книжки, твору; бесіда з елементами лекції; бесіда з елементами диспуту; розповідь; художня розповідь; заочна подорож; конкурс знавців літератури рідного краю; інсценізація тощо. А також у 9–її класах: лекція; оглядова лекція тематичного характеру; семінар за творчістю поета (письменника); диспут; конференція; зустріч із поетом (прозаїком); екскурсія (або заочна подорож); обговорення проблеми (за круглим столом) та ін.

Залежно від мети, завдань уроку, особливостей художнього твору та жанрово-стильової манери письма митця, обраного методу проведення заняття можуть бути використані різноманітні прийоми роботи: повідомлення; стислі, докладні та творчі перекази; художня розповідь; виразне читання та інсценізація;

зачитування творів і уривків; підготовка та обговорення відгуків, анотацій, рецензій; дослідно-пошукова робота в місцевих бібліотеках, музеях, картинних галереях, архівах; виписування образних висловлювань, афоризмів; підготовка виставок літературних, мистецьких і художніх творів, публікацій, репродукцій; запис інтерв'ю автора, його рідних, друзів, знайомих; підготовка словничків термінів, понять; виставка учнівських ілюстрацій до твору (творів); сценічні замальовки, фрагменти відеофільмів тощо.

У методичних працях відбилися різноманітні позиції в оцінці характеру та специфіки вивчення літератури в школі та класифікації уроків. На жаль, обійдено увагою заняття літератури рідного краю, «специфіка таких уроків очевидна, тому маємо пам'ятати про те, що вони розглядають матеріал більшого обсягу, ніж на звичайному занятті; навчальна діяльність учнів позначена більшою самостійністю; зміщено акцент із таких традиційних елементів уроку, як опитування, пояснення та закріплення матеріалу» [63, с. 24].

Методичною наукою ще не розроблена типологія уроків літератури рідного краю. Дані уроки можуть бути представлені як заняття вступні (настановчо-мотиваційні, на яких учитель поведе учнів-читачів у мистецький світ регіону, з'ясує, що їм відомо, що прочитали, побачили, почули під час канікул самостійно чи за рекомендаційним списком, проведе проміжну рефлексію тощо); урок-спілкування за прочитаним твором (творчістю митця); підсумково-рекомендаційний урок, на якому учні мають представити результативно-творчу роботу.

Відповідно уроки літератури рідного краю можна представити як традиційні, так і нестандартні. Останні можуть бути такими: урок-конкурс, заочна подорож, інсценізація, «оживлення», художня розповідь тощо (для 5–8 класів); урок-конференція, семінар, диспут, зустріч, екскурсія, візуалізація, практикум у 9–11 класах.

Структура та змістове наповнення традиційного заняття з літератури рідного краю передбачає в 5–8 класах:

І. Настановчо-мотиваційний етап

1. Вступна розповідь-огляд, створення ситуації інтересу.

2. Бесіда, створення психологічної установки, умотивування дій.

3. Навчальна рефлексія (самооцінка).

II. Операційно-пізнавальний етап

1. Актуалізація опорних знань, евристична бесіда (ігри при потребі).

2. Уведення учнів у світ митця (оповідка про життя автора та його твір – учитель – учні).

3. Коментарі про твір та його місце в системі творчого доробку автора.

4. Словникова робота.

5. Сприйняття та осмислення художнього змісту твору.

6. Пошук відповідей на запитання учнів і проблемні питання до твору, спадщини митця.

7. Проміжна рефлексія розуміння виучуваного матеріалу.

III. Корекційно-рефлексивний етап

1. Представлення продукту праці (підготовленого вдома, заздалегідь, під час уроку).

2. Усвідомлення учнем і вчителем міри збагачення власного досвіду, свого «Я» (творча рефлексія).

3. Узагальнення почутого, встановлення закономірностей у виучуваному творі, матеріалі.

4. Підбиття підсумків, коментар домашнього завдання з курсу літератури рідного краю.

У 9–11 класах:

I. Настановчо-мотиваційний етап

1. Емоційно насичене вступне слово-огляд.

2. Активізація мотиваційних резервів учнів.

3. Навчальна рефлексія.

II. Операційно-пізнавальний етап

1. Актуалізація опорних знань і висунення системи гіпотез.

2. Уведення учнів у життєвий світ митця та творчу лабораторію.

3. Словникова робота та заповнення понятійно-термінологічного “поля”.

4. Сприйняття й осмислення композиційно-художнього змісту твору, жанрово-стильової манери письма автора.

5. Проміжна рефлексія.

6. Розв'язання учнями проблемних завдань залежно від їх інтелектуально-вольових можливостей та психофізіологічних особливостей (робота в парах, групах; виконання завдань літературознавчого чи лінгвістичного практикуму за творчим доробком автора).

III. Корекційно-рефлексивний етап

1. «Встановлення логічних зв'язків, закономірностей у розглядуваному творі (творчості).

2. Самоаналіз і самоусвідомлення міри збагачення власного ментального досвіду (творча рефлексія).

3. Узагальнення, систематизація та представлення системи завдань до наступного заняття (за пакетом навчально-пізнавальних дій і завдань)» [74, с. 39].

Отже, розгляд технології підготовки і проведення уроків літератури рідного краю дає підстави стверджувати, що зазначений напрям літературної освіти має вагоме навчальне, виховне та світоглядне значення. Уроки літератури рідного краю сприяють формуванню в учнів стійкого інтересу до художнього слова, поглибленню знань про культурно-мистецький простір свого регіону, усвідомленню приналежності до національної традиції та історичної пам'яті.

Ефективність таких уроків значною мірою залежить від чітко продуманої технології їх підготовки й проведення, що передбачає системний добір навчального матеріалу, урахування вікових і пізнавальних можливостей учнів, поєднання краєзнавчого, літературознавчого та культурологічного підходів. Важливим є також використання різноманітних форм і методів навчання, зокрема проблемно-пошукових завдань, проєктної діяльності, роботи з архівними й біографічними матеріалами, інтерактивних і мультимедійних засобів.

Особливу роль у процесі реалізації уроків літератури рідного краю відіграє особистість учителя, його готовність до творчого осмислення навчального матеріалу, здатність актуалізувати регіональний літературний контекст у зв'язку з загальноукраїнським і світовим літературним процесом.

Такий підхід забезпечує цілісне сприйняття художнього твору, формує в учнів уміння аналізувати літературні явища, зіставляти різні художні позиції, виробляти власні читацькі судження.

Таким чином, технологія підготовки і проведення уроків літератури рідного краю постає як важливий складник сучасної літературної освіти, що сприяє реалізації компетентнісного та учнецентрованого підходів, формуванню національної свідомості, духовних цінностей і громадянської позиції здобувачів освіти. Запровадження таких уроків у навчальний процес розширює культурний кругозір учнів, актуалізує виховний потенціал художньої літератури та забезпечує тісний зв'язок освіти з реальним соціокультурним середовищем.

1.2. Краєзнавчий матеріал як засіб патріотичного виховання учнів

Нині, в час боротьби України як незалежної держави, національне виховання повинно займати провідне місце в усьому навчально-виховному процесі школи. Відомо, що патріотизм починається з любові до своєї оселі, з колискової, яку співала мати, з рідної мови і пісні. Саме ці фактори формують поняття “малої батьківщини” (села чи міста, вулиці, на якій народився і виріс). Пізніше приходить усвідомлення себе сином (чи донькою) великої Батьківщини – України, гордість за її славне минуле і розуміння того, що треба працювати для її майбутнього. Без першого не буде другого [58, с. 43].

В останні роки наша держава стоїть перед завданням презентації власного історико-культурного надбання перед європейською і світовою спільнотою. Осмислення своєї ролі на тлі культури не можливе без живого інтересу до літературної та історичної спадщини рідного краю. У наукових дослідженнях вчених В. Неділька, Є. Пасічника, Н. Волошиної, Б. Степанишина та ін. підкреслюється, що пріоритетним у новому педагогічному мисленні завжди ставимо власне, українське, народне, національне. Осягнення й втілення загальнолюдської, планетарної педагогічної культури йде через рідну культуру і літературу. Важлива роль у цьому процесі належить вивченню літературного краєзнавства, бо саме література рідного краю прилучає дітей до духовних

скарбниць свого народу: національного фольклору, теологічних джерел, літописної спадщини, самобутнього мистецтва. Науковець-дослідник Л. Куценко переконаний, що літературне краєзнавство – це важливе знаряддя патріотичного, морально-етичного виховання, дійовий засіб поглиблення знань з літератури і розвитку пізнавальних інтересів школярів та молоді. Він радить викладачам літератури широко використовувати фольклор, ґрунтовні історичні дослідження у системі літературного краєзнавства, а також розглядати його важливою складовою позакласної роботи з літератури, зокрема наголошує, що до пошуку разом із учителем мають включатися учні. В. Неділько впевнений, що вивчення розділу «Література рідного краю» сприяє вихованню національної самосвідомості, зацікавленню учнів історією рідного краю, його фольклорними традиціями», радить у школах, коледжах організовувати малі академії народних мистецтв, де практикувати проведення вечорів народної думи, історичної пісні, зустрічі учнів із кобзарями, народними умільцями. Доцільним вважає науковець «створення літературно-музичних, літературно-драматургічних, літературно-краєзнавчих гуртків, випуск літературних газет краєзнавчого змісту, альманахів, оскільки все це збуджує в учневі різноманітні літературні інтереси, потяг до художньої творчості» [38, с. 112].

Одне з основних завдань літературного краєзнавства – плекати в учнів любов до рідного краю, його талановитих і щедрих людей, допомогти пізнати славне минуле й засвоїти безцінні культурні надбання. Відтак збагачення цими знаннями стане максимально сприятливим підґрунтям для виховання патріотизму, національної гідності школярів. Ця специфічна ділянка літературознавства спирається на матеріал певного регіону, але саме поняття літературного краєзнавства значно ширше і глибше [38, с. 138].

Література рідного краю, попри повсякденне акцентування уваги на відродженні національної духовності, часто залишається відстороненою від навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі. Однією з причин кризових явищ в освіті є відхід від народного кореня духовності, рідної мови, літератури, багатой національної культури. Без знання пройдених доріг, без

відчуття своєї історії, без занурення у стихію рідної мови не буває народної наповненості сучасників, глибокої національної свідомості [38, с. 135].

«Людина бачить і уявляє батьківщину крізь призму сприймання найдорожчих для неї місць. Батьківщина починається там, де народився, де пройшли дитячі роки, де живуть близькі, рідні, знайомі» [48, с. 15]. Тому в процесі національного виховання особливо важливе значення має краєзнавчий матеріал, який поглиблює інтерес до знань, допомагає краще зрозуміти певну історичну епоху, зміцнює любов до свого краю, до України.

Серед векторів виховної спрямованості під час вивчення літератури рідного краю виокремлюємо формування національної (етнічної) самосвідомості з огляду на специфіку курсу. Спираємося при цьому на такі положення психологічної науки: 1) патріотизм, як і будь-яке почуття, «напрямую» не формується; 2) основою для формування патріотизму є національна самосвідомість, яка базується, у свою чергу, на відчутті етнічної спорідненості з оточуючими. Саме в національній самосвідомості проявляються обов'язки особистості перед своєю нацією, виконуючи які, вона реалізує потенційні можливості, саме формування національної самосвідомості, відчуття себе частинкою національної спільноти підносить особистість на якісно новий рівень, допомагає їй визначитися у процесах національного відродження, знайти своє місце в реалізації національної ідеї.

Інтенсивне формування національної самосвідомості починається в середньому шкільному віці (11–15 років), у період активної соціалізації особистості, створення власної моделі взаємодії «я» і «світ». Виходячи з цього, завданням методичної науки є розробка такої системи вивчення літератури рідного краю, яка забезпечувала б насамперед формування емоційного ставлення школяра до рідного народу, його історії, культури, а згодом долучала до цього систему знань про особливості національної культури, літератури, сприяла виробленню умінь розглядати власне «я» у контексті національної культури. Ця система повинна сприяти виробленню в учнів умінь і навичок «розречевлення» української культури і формування збірного образу представника своєї

національної спільноти та національного ідеалу як моделі для етнічного самовизначення.

І якщо вже дбаємо про виховання патріотизму, то маємо пам'ятати слова Г. Ващенка, що патріотизм є стихійний (неусвідомлена любов до рідної природи, своїх земляків, рідних звичаїв, традиції, рідної мови) і свідомий, який формується на основі вражень від природи, культури рідного краю і проявляється в усвідомленні приналежності до певної нації, окремішності її від інших націй і гордості від усвідомлення цієї приналежності [5, с. 2].

Вивчення літератури рідного краю, його духовного життя, національних традицій, формування національної свідомості, патріотизму є могутнім виховним засобом, який стимулює самовдосконалення і саморозвиток учнів, для яких приклад вихідця з рідного краю слугує дійовою моральною школою. Упродовж століть складалися на Полтавщині стійкі літературні традиції. Вони завжди були живучі й стимулювали подальший розвиток літератури рідного краю.

Звернення до різноманітних місцевих матеріалів, вивчення програмових творів, навіть стислий огляд чи загадка про видатних людей, чиє життя пов'язане з рідним краєм, сприяє національному вихованню школярів, формує в них високе почуття патріотизму, національну гордість за минуле й сучасне рідної землі – «Малої Батьківщини», а також великої нашої держави України [38, с. 122].

«Вивчення літератури рідного краю, – зауважує Г. Токмань, – екзистенційно наближує художню творчість до дитини: у просторі перетинаються існування письменника і школяра, їхня зустріч набуває рис реальності, бо ж пов'язана з реальними вулицями, площами, алеями, рікою, узгір'ям. Митець втрачає свою хрестоматійну віддаленість, перетворюючися на краянина. Сама література яскраво виграє своєю мерехтливою двоплановістю: вона реальна до доторку і водночас відносить нас у неповторний світ душі поета і так же неповторно відгукується в нашій власній душі» [47, с. 134].

Таким чином, основною вимогою, що постає перед вивченням літератури, є вивчення її в єдності загальнолюдських, національних і місцевих виявів, що дозволяє в окремому бачити вияви загального, а загальне осмислювати з погляду його конкретного значення. Під час вивчення біографії та творчості письменника

з рідного краю в учнів формуються почуття національної гідності, патріотизму, любові до землі, на якій народилися і вирости. Допомогти формувати такі почуття може літературне краєзнавство, яке є джерелом національного самоусвідомлення, виразником історичного буття народу, оскільки розкриває риси характеру українців, відображає звичаї, традиції в певному регіоні України, боротьбу за збереження своєї ідентичності.

1.3. Формування творчого мислення учнів на уроках літератури рідного краю

Урок літератури різного краю, на наше переконання, повинен викликати колективне художнє переживання і обмін естетичними емоціями, дати імпульс внутрішній роботі думки учнів, підготувати до діалогу з письменником.

Формування творчої людини засобами художньої літератури насамперед передбачає: систематичне розв'язання на уроці та в позаурочний час різноманітних творчих завдань; урахування вікових особливостей учнів; залучення до роботи на уроці всіх учнів; відштовхування в постановці творчих проблем від тексту; використання різних засобів, підходів до учня; проблемний підхід до вивчення творів.

Найважливішим засобом розвитку особистості, її життєвої компетентності є діяльність: навчити і виховати можна лише в дії. Урок літератури – співтворчість вчителя й учня, діяльність яких ґрунтується на взаємодії й діалозі, що забезпечує найбільшу сприйнятливість і відкритість до впливу один на одного. Справжня суть роботи з розвитку творчої особистості учня полягає в організації життя дитини, де однією з важливих функцій є стимулювання позитивної мотивації кожного учня в процесі організації різних видів діяльності.

До методів і способів «стимулювання творчої активності можна віднести такі: створення сприятливої атмосфери спілкування (безоцінкові судження); збагачення педагогічного середовища новими враженнями та судженнями; забезпечення привабливого творчого характеру діяльності; чітке визначення мети

і кінцевих результатів роботи, способів її оцінювання; спонукання до генерування оригінальних ідей; залучення учнів у процес планування мети і поточних завдань творчого об'єднання; повага, довіра, визнання й подяка за досягнуті результати; надання права самостійно приймати рішення; практична спрямованість навчання; моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем тощо» [47, с. 155].

Щоб стимулювати творчу активність школярів, вчитель повинен використовувати такі методи і прийоми як розвиток творчого інтересу, використання цікавих аналогій, створення ситуацій емоційного переживання, метод відкриття, створення ситуації вибору, самостійна дослідницька робота. А також різні види творчо-розвивальних технологій: технологія особистісного відкриття знань, умінь і навичок (учень – суб'єкт навчання, в результаті «відкриття» засвоюються знання, вміння); технологія навчального дослідження; проєктна технологія (передбачає розв'язання учнем або групою учнів будь-якої проблеми, виконання творчих проєктів, що потребує використання різних методів, засобів навчання, а з іншого боку – інтегрування знань, умінь різних наук); технологія «мозкового штурму»; технологія виконання евристичних завдань; технологія розв'язування дослідницьких проблем.

Щоб позбутися байдужості до вивчення художньої літератури, навчити насолоджуватися художнім твором як мистецтвом слова, залучити до спілкування з письменником, його героями, потрібно виховувати інтерес учнів до літератури, формувати їхні художні смаки. І робити це треба шляхом створення емоційних ситуацій, атмосфери творчості, відкриттів як на уроці літератури, так і в позакласній роботі. Потрібно, щоб учні виступали в ролі дослідників, разом з учителем проникали у суперечливий і таємничий світ художнього творення. Саме література рідного краю виступає важливим чинником відродження духовності, людяності, національної культури.

Отже, вивчення літератури рідного краю формує більш чіткі уявлення про всю літературу, про прекрасне в мистецтві, тому має всі можливості для розвитку художніх смаків учнів. Матеріал рідної місцевості, знання і враження, набуті в процесі літературно-краєзнавчої роботи, полегшують сприймання творів

художньої літератури, допомагають їм глибше зрозуміти мистецькі цінності, розібратися в багатогранному світі мистецтва.

3.4. Методичні підходи до вивчення творчості Г. Костів-Гуски на уроках літератури рідного краю

Творчість Ганни Михайлівни Кустів-Гуски – яскрава сторінка сучасного літературного процесу Тернопільщини. Лейтмотивом її лірики є глибинний зв'язок із рідною землею, етносом, традиціями. Поезія Ганни Михайлівни насичена національними символами (хата, калина, криниця, річка, хліб), що є своєрідним продовженням засадничих положень художнього мислення поетів-шістдесятників (поетичні збірки «Автограф вірності» (1978), «Нічлава» (1985), «Цвіте біля хати калина» (1993). У творчому доробку поетеси віднаходимо яскраві взірці духовної лірики (поетичні збірки «Голгофа» (2001), «Страсна дорога» (2001).

Зазначимо, що Творчість Г. Костів-Гуски, сучасної української поетеси, письменниці, журналістки, перекладачки, активної громадсько-політичної діячки, лікарки, поцінована кількома високими державними нагородами, а її поезії перекладені киргизською, італійською, білоруською мовами. Поезії Г. Костів-Гуски були об'єктом досліджень В. Бровченка, Р. Гром'яка, М. Данилевич, М. Ткачука, М. Шевченка та інших літературознавців.

Творчість Г. Костів-Гуски вивчається на уроках літератури рідного краю (Тернопільщини). Вважаємо, що, вивчаючи творчість поетеси, варто наголосити на ключових мотивах її лірики: національний обов'язок, пам'ять поколінь, вищої істини тощо.

Сьогодні, як ніколи, актуальною у творчості Ганни Костів-Гуски є тема війни і миру. Зазначимо, що пафос багатьох віршів поетеси проймає ідея миру («Липневий день за пагорбом погас», «Відчуваю війну», «Ходить тато суворий» тощо). Пам'ять війни передана авторкою через долю батька. Вважаємо, що доцільним буде контекстуальний аналіз цих творів на уроках літературного краєзнавства. На нашу думку, варто також запропонувати школярам прочитання

поезій Ганни Костів-Гуски, у яких виокремлюється образ матері. Зазначимо, що цей образ присутній у кожній збірці поетеси. Це і Мати-Україна, і Мати-Природа, і Мати Божа, і Мати, що народила, зростила і виховала, дала путівку в життя, адже ми «матусиними печелями живемо й тривожимось», бо «до маминої любові ми ціле життя ростем»:

Мальви, мальви – цвітом біля хати.

Мальви, мальви, як сльоза гірка.

Хто тепер вас буде поливати,

І догляне їх чия рука? [23, с. 32].

На нашу думку, значну увагу вчителеві варто приділити і вивченню біографії Ганни Костів-Гуски. Джерелами вивчення творчості поетеси на уроках літератури рідного краю, на нашу думку, можуть слугувати: автобіографічні мотиви у творчості Г. Костів-Гуски («Цвіте біля хати калина», «Нічлава»); дописи письменниці у соцмережах, зокрема на її сторінці у Facebook; літературно-критичні статті (рецензії на поетичні збірки Ганни Костів-Гуски: В. Бровченко «Спрага польоту» (рецензія на першу поетичну збірку «Автограф вірності»), П. Алепський «Сім раз одмірай» (рецензія на поетичну збірку «Голгофа»), М. Ткачук «Незгасність пам'яті» (рецензія на поетичну збірку «Нічлава»), М. Шевченко «Розгадати б вічні таємниці» (рецензія на поетичну збірку «Страсна дорога»), А. Грирун «Поетка в свічаді свого двокнижжя» (рецензія на поетичні збірки «Страсна дорога» та «Цей тихий сум вечірнього вікна»), Г. Вандзеляк «Любити – це жити, забути – пропасти» (рецензія на поетичну збірку «Цей тихий сум вечірнього вікна») та ін.); ювілейні промови, присвяти (Р. Гром'як «Ганні Костів-Гусці – 50»); літературні портрети (Н. Вашнин «Незабутнє приходить у березні [Про творчість Г. Костів-Гуски]», Н. Водолій «Г. Костів-Гуска «запалила» «жоржиновий вогонь», Демків Б. «Цвіт калини біля хати»); музейні матеріали: родинні реліквії, особисті речі, рукописи, першодруки, фото, художні портрети тощо (матеріали музейної кімнати у родинному селі Ганни Михайлівни Бабинці, що на Борщівщині); документи про нагородження письменниці.

Цікавим, на нашу думку, при вивченні творчості Г. Костів-Гуски може бути урок літератури рідного краю на тему: «Громадянська позиція ліричної героїні

Ганни Костів-Гуски». Метою такого уроку є: на прикладі життя і творчості поетеси сприяти формуванню гармонійної особистості учнів; удосконалювати їх навички виразного читання віршів, розвивати відчуття краси високохудожнього слова і потреби його для естетичного самозбагачення; зміцнювати почуття любові до рідного краю, гордості за видатних земляків, усвідомлення власної причетності до долі свого народу; спонукати до роздумів про відповідальність кожного громадянина за майбутнє нашої держави, прагнення принести користь Батьківщині своїм розумом і працею.

Доречними у цьому контексті можуть бути випереджувальні завдання:

– «Дослідникам» – знайти в Інтернеті матеріал про Ганну Костів-Гуску, підготувати біографічну довідку.

– «Декламаторам» – підготуватися до виразного читання рекомендованих учителем віршів.

– «Музикантам» – розучити й виконати пісню на слова поетеси (якщо є такі учні) або ж забезпечити слухання в записі.

– «Творцям» – написати твір-роздум на тему: «Поезія Ганни Костів-Гуски надихнула мене...».

Зауважимо, що заключне слово учителя на даному уроці може бути таким: «Тернове поле української долі – це як частина Страсної дороги Спасителя, як пересторога сучасним правителям, як квінтесенція духовного болю всіх найсвідоміших синів і дочок нашого народу» (Петро Довгошия). І цим треба переболіти, адже відомо, що в боротьбі з недугою зміцнюється імунітет проти підступної хвороби. Щоб мати імунітет проти ворожої антиукраїнської пропаганди, яка потужно працює, читайте вірші лікаря за фахом і поета за покликом душі Ганни Костів-Гуски. Колись Остап Вишня писав: «Коли зходиш в літературу, чисть черевики. Не забувай, що там були Шевченко, Франко і Леся Українка». Поезія Ганни Костів-Гуски – висока поезія, гідна поповнити скарбницю української літератури. Письменникам, особливо українським, важко було в усі часи. Нелегко їм і сьогодні, при бездуховній владі, яка так і не усвідомила важливості української національної ідеї як наріжного каменя у будові власної держави. Поет намагається достукатись до умів і сердець, розбудити

совість, збагатити духовність, вселити оптимізм і додати найголовнішого – любові й мудрості. Ганна Михайлівна не скаржиться на долю, не зраджує своєї музи. Хочу завершити словами з її вірша:

...Спасибі, доле,

За те, що вибрала мене.

Скажімо й ми:

«Спасибі, доле, що маємо таких поетів, спасибі Вам, Ганно Михайлівно, за те, що Ви у нас є, за те, що вплели таку духмяну і красиву квітку поезії у вінок слави нашого Поділля».

Отже, вивчаючи творчість Ганни Михайлівни Костів-Гуски на уроках літератури рідного краю, варто розуміти, що у її поезіях є данина своєму часові. Важливо, щоб учні прийшли до висновку, що у творах нашої землячки живе душа українки, матері, людини, її художній світ по-своєму цікавий, внутрішньо багатий, бо опирається на рідні національні корені, гуманістичні принципи.

ВИСНОВКИ

Літературне краєзнавство є важливою складовою частиною національно-патріотичного виховання молоді на уроках та в позакласній роботі. Нарешті література рідного краю посіла гідне місце у навчально-виховній роботі школи.

Чарівний світ літератури рідного краю допомагає зовсім по-іншому глянути на світ, який тебе оточує, відчутти себе частинкою рідної землі, яка народжує справжні таланти, викликає бажання самому творити прекрасне.

Саме література є особливим дієвим засобом формування творчої особистості, а ще більший вплив вона матиме у єдності з музикою, живописом українознавством.

Сьогодні все українське суспільство, і школа, переживає глибокий процес трансформації, переродження. Наша найголовніша магістраль у всенаціональному масштабі – це звільнення від комплексу меншовартості, малоросійства. Це – протистояння войовничому анти естетизмові і приміти змові, якими переповнені наші телебачення, засоби масової інформації. Ми повинні досягнути здобутки світової культури, але вся наша духовна праця має бути спрямована на повернення «до дому свого», як сказано в Євангелії, повернення до наших праджерел, прапочатків. Адже нація – це «мертві, живі і ненароджені» – і ця єдність має бути відчута всіма нами – і зрілими, і зовсім юними – до найглибших глибин.

«Тільки пережите може бути зрозуміле, а зрозуміле переживається ще глибше» – ця істина повинна бути взята на озброєння усіма вчителями-філологами. Коли на уроці рідної мови чи літератури не буде тремтіння душі, такий урок не досягне своєї мети. Проведені уроки та позакласні заходи на тему «Література рідного краю» неодноразово викликають те «тремтіння душі», адже мова йде про те найближче, найдорожче, найзрозуміліше – про рідний край, про те, що тебе оточує з дитинства, що з тобою є і буде завжди. А найголовніше, що творчі особистості служать високим зразком патріотизму, відданості рідній землі, служінню Батьківщині не тільки словом, а й конкретними справами.

Вивчення літератури рідного краю, його духовного життя, національних традицій, формування національної свідомості, патріотизму є могутнім виховним

засобом, який стимулює самовдосконалення і саморозвиток учнів, для яких приклад вихідця з рідного краю слугує дійовою моральною школою.

Вивчати літературу рідного краю потрібно для того, щоб допомогти учням подолати принизливе почуття національної меншовартості і щиро поставитися до виховання патріотизму. У цьому контексті важливим є вивчення творчості Ганни Костів-Гуски на уроках літератури рідного краю у школах Тернопільщини.

Талановита землячка, уродженка Борщівщини, ніколи не студіювала в філологічних науках. За фахом вона медик, а поезія – це стан її душі. Люди з таким даром ніколи не бувають самотніми, навіть залишаючись на одинці, не губляться потрапляючи в галасливу юрбу, її талант визнано не лише на обласному (літературно-мистецька премія ім. братів Лепких за 2001/2002 роки та грамота «за вагомий внесок в розвиток української національної культури»), загальнодержавному (орден кн. Ольги, премія від Національної спілки письменників України «Благовіст»), а й, навіть, на світовому рівні (міжнародна премія ім. І. Кошелівця), її твори вивчаються в школі, їх знають і читають не лише українці, але й білоруси, киргизи та італійці, мовами яких перекладені вірші.

Творчість Ганни Михайлівни Костів-Гуски бере початок у тихих водах Нічлави, у шумі вітру, в музиці лісу, у грі барв і запахів – в усьому, до чого доторкається її чутлива душа. Вона повинна усе пережити, переболіти, переосмислити викласти у слово. І стільки вже назбиралося тих поетичних самоцвітів у скарбниці Костів-Гуски, що вистачило на тринадцять збірок. Це не тільки поезії, а й пісні та переклади з білоруської. А поетеса на цьому не зупиняється. Вона все творить-творить нові шедеври. Ганна Михайлівна прагне говорити про найголовніше, переживаючи його як своє особисте. Тому її вірші такі хвилюючі, такі теплі, щирі та правдиві.

Образи поезій Ганни Михайлівни – прості і водночас складні, багатогранні. Вони цікаві, живі, актуальні. Її образи народжуються біля батьківської хати, на стежках дитинства, на березі рідної Нічлави, у спогадах про юність, словом там, де є щось кохане, щось миле серцю поетеси. Найпоширенішими і найцікавішими в творчості землячки є образи тої ж Нічлави, Збруча, лісу та й природи взагалі. А ще вдалим є образ мами-мальви, хліба, поета, пам'яті війни. Легко зауважити у

творчості поетеси і сумний, моторошний образ чорного болю або інший – веселий, вічно юний образ чистого, ледь наївного кохання. Цей перелік можна ще довго продовжувати, бо читаючи її вірші, щоразу відкриваєш для себе щось нове у тому чи іншому образі, а той повноцінний новий образ.

Лірична героїня Ганни Костів-Гуски, на нашу думку, пройшла певно через еволюцію, вибудовуючи свій світогляд, свою самосвідомість. Якщо у перших збірках вона м'яка, ніжна, поступлива, то з кожною новою книгою, здається, вона стає дорослішою. З'являються такі риси як впевненість, безкомпромісність, патріотизм і критичність. Та завжди залишається любов...

Те ж можна сказати й про збірку «Страсна дорога». Книга поділена на окремі розділи, цикли. Окремі з них є ніби доповненням, продовженням сусідніх розділів. Якщо раніше це була інтимна лірика, відгомін жіночих почуттів, ніжності, глибокої материнської любові, то ця збірка об'єднала в собі вірші повноголосого громадського звучання, філософського осмислення нашого буття, данина Всевишньому за талант. Тут – вболівання за долю України, протест проти політичних чвар, недолугості окремих політиків, що призвело до нинішніх негараздів.

Лірична героїня цієї збірки прагне просвітленого духовного відродження нації. У ній живе віра в те, що колись українці зможуть втамувати той чорний біль, що глибоко осів у їх серцях і вийти з темряви.

Творчий шлях Ганни Михайлівни Костів-Гуски – не є прямолінійним, у її збірках є данина своєму часові, але головне-у творах нашої землячки живе душа українки, матері, людини. Її художній світ по-своєму цікавий, внутрішньо багатий, бо опирається на рідні національні корені, загально гуманістичні принципи. Естетичне кредо здавалося б легкодоступне читачеві відразу, після першого знайомства. Але це тільки перше враження. За простими, на перший погляд, мотивами і темами лежить культура поетичної думки, палке художнє слово, що промовляє до читача талановито, відверто, щиро. Поетеса – глибокий лірик з чистим і проникливим поглядом на життя.

Таким чином, основною вимогою, що постає перед вивченням літератури, є вивчення її в єдності загальнолюдських, національних і місцевих виявів, що

дозволяє в окремому бачити вияви загального, а загальне осмислювати з погляду його конкретного значення. Під час вивчення біографії та творчості письменника з рідного краю, як от Г. Костів-Гуски, в учнів формуються почуття національної гідності, патріотизму, любові до землі, на якій народилися і виросли. Допомогти формувати такі почуття може літературне краєзнавство, яке є джерелом національного самоусвідомлення, виразником історичного буття народу, оскільки розкриває риси характеру українців, відображає звичаї, традиції в певному регіоні України, боротьбу за збереження своєї ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алепський П. Сім раз одмірай [про книгу Г. Костів-Гуски «Голгофа»]. *Літературна Україна*. 2002. 13 червня. С. 5.
2. Баран Є. Звичайний читач. Тернопіль, 2000. С. 10.
3. Безкоровайний Г., Махно В., Щавурський Б. Західний вітер. Тернопіль, 1994. С. 5–9.
4. Бровченко В. Спрага польоту // Костів-Гуска Г. Автограф вірності: Поезії. Київ, 1978. С. 5–8.
5. Вандзеляк Г. «Любити – це жити, забути – пропасти» [Життєвий і творчий шлях Г. Костів-Гуски; про останню книгу поетеси «Цей тихий сум вечірнього вікна»]. *Свобода*. 2002. 14 березня. С. 2.
6. Вашнин Н. Незабутнє приходить у березні [Про творчість Г. Костів-Гуски]. *Жайвір*. 2000. березень. С. 6.
7. Водолій Н. Г. Костів-Гуска «запалила» «жоржиновий вогонь». *Місто*. 2004. С. 7.
8. Грирун А. Поетеса у свічаді свого двокнижжя [Рец. на кн. Г. Костів-Гуски «Цей тихий сум...» і «Страсна дорога»]. *Слово Просвіти*. 2003. № 23. С. 2.
9. Гром'як Р. Г. Костів-Гуска. Високий полудень. *Тернопілля–97*. Тернопіль, 1997. С. 320–322.
10. Гром'як Р. Ганні Костів-Гусці – 50. *Літературна Україна*. 1997. 8 травня. С. 7.
11. Гром'як Р. «Ущух мій біль. Рівніший крок...». *Свобода*. 1997. 15 квітня. С. 8.
12. Дзюба І. Душа, розпластана на пласі. *Літературна Україна*. 1990. 4 січня. С. 8.
13. Демків Б. Суворі ніжність. Київ, 1965. 230 с.
14. Демків Б. Цвіт калини біля хати. *Тернопіль вечірній*. 1997. 15 лютого. С. 9.
15. Довгошия П. Ностальгія Ганни Костів-Гуски // Г. Костів-Гуска. Зелені свята. Тернопіль, 1997. С. 5–8.

16. Довгошия П. «У саяві бабиного літа»: Про творчий шлях Г. Костів-Гуски. *Галицький вісник*. 2007. 13 квітня. С. 6.
17. Зачарована рідним словом: [Розмова з поетесою Г. Костів-Гускою. Вів П. Андрушків]. *Галицький вісник*. 2003. 22 серпня. С. 2–6.
18. Костів-Гуска Г. Автограф вірності: Поезії. Київ, 1978. 200 с.
19. Костів-Гуска Г. Голгофа. Тернопіль, 2001. 250 с.
20. Костів-Гуска Г. Зелені свята. Тернопіль, 1997. 240 с.
21. Костів-Гуска Г. Зона: Поезії. Переклади . Тернопіль, 1996. 300 с.
22. Костів-Гуска Г. – лауреат високої міжнародної відзнаки. *Свобода*. 2003. 17 травня. С. 7.
23. Костів-Гуска Г. Нічлава: Поезії. Київ, 1985. С. 7.
24. Костів-Гуска Г.: «Провінція – це брак творчого спілкування» [Розм. з терноп. поетесою вела С. Клос]. *Місто*. 2003. С.11.
25. Костів-Гуска Г. Страсна дорога: Духовна лірика. Тернопіль, 2001. 180 с.
26. Костів-Гуска Г. Цвіте біля хати калина: Поезії. Тернопіль, 1993. 246 с.
27. Костів-Гуска Г. Цей тихий сум вечірнього вікна: Лірика. Тернопіль, 2002. 350 с.
28. Левицький М. Мамині перепілки. Львів, 1986. 340 с.
29. Левицький М. Світ околиць. Львів, 1986. 230 с.
30. Літературознавчий словник-довідник (Р.Т.Гром'як, Ю.І.Ковалів та ін.). Київ, 1997. 230 с.
31. Маланюк Є. Книга спостережень. Київ, 1995. 400 с.
32. Мандрівник і риболов. Природа у творчості Володимира Свідзінського й Максима Рильського / Упорядник І. Андрусяк. Київ, 2003. 240 с.
33. Митці краю: [Г. Костів-Гуска]. *Свобода*. 2001. 18 грудня. С. 2.
34. Митці краю: [Г. Костів-Гуска]. *Свобода*. 2001. 20 січня. С. 4.
35. Мельник Я. Сила вогню і слова: літературні портрети. Київ, 1991. 200 с.
36. Найвища духовність поезії Г. Костів-Гуски. *Галицький вісник*. 2002. 9 березня. С. 5.
37. Новиченко Л. Третє цвітіння. *Мандрівник і риболов*. Київ, 2003. С. 249–277.

38. Пасічник Є. Методика викладання української літератури в середній школі: навч. посіб. Київ: Ленвіт, 2000. 384 с.
39. Пшеничний М. Читати, дивитися, слухати Миколу Тимчака. *Жовтень*. 1988. № 7. С. 80–83.
40. Світ поезії Г. Костів-Гуски. *Галицький вісник*. 2001. 20 січня. С. 4.
41. Сорока П. Перед віттарем любові незримим. *Вільне життя*. 2002. 12 лютого. С. 4.
42. Телехова О. українська література. Методичні матеріали до вивчення шкільного курсу: посібник для вчителів. Харків: Ранок, 2000. 112 с.
43. Ткачук М. Незгасність пам'яті. *Жовтень*. 1985. № 12. С. 8.
44. Ткачук М. Поезія дев'ятдесятників: естетична стратегія й особливості розвитку. *Інтерпретації: Літературно-критичні статті, творчі портрети українських поетів ХХ ст.* Тернопіль, 1999. С. 159–167.
45. Ткачук М., Поплавський В. Золота птиця її поезії. *Освітянин*. 1996. № 5–7. С. 39–40.
46. Ткаченко С. Майстер художнього слова. *Золота Пектораль*. 2010. № 1–2. С. 138.
47. Токмань Г. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція. Київ: Міленіум, 2002. 320 с.
48. Уніят В., Лазарович М. Нації незгасний смолоскип. Видання друге, доповнене. Тернопіль: Терно-граф, 2009. 112 с.
49. Фасоля А. Уроки літератури рідного краю в системі особистісно зорієнтованого навчання. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2011. № 5. С. 24–28.
50. Фасоля А., Кручко Н. та ін. Особистісно-зорієнтоване планування та моделювання уроків з української літератури: 5-6 класи 12-річної школи. І семестр А. М. Фасоля, Н. С. Кручко, В. А. Рябус // «Бібліотечка «Дивослова». 2006. № 9. С. 47–48.
51. Федоришин П., Валєєва Т., Ониськів М. Тернопільський альманах. Кн. 1. Тернопіль: Вид. дім «Вільне життя», 2007. 288 с.

52. Харчук Б. Слово і народ. Українське слово: хрестоматія української літератури та літературної критики XX століття. Київ: Видавництво «Рось», 1995. С. 503–517.
53. Харчук Р. Покоління пост-епохи. *Слово і час*. 1998. № 2. С. 24–26.
54. Хоменко О. Українське національне письменство як структурована єдність регіональних текстів: українознавчий аспект проблеми [електронний ресурс] URL: <http://archive.nndiuv.org.ua/fulltext.html?id=558> (дата звернення: 10.10.2023).
55. Цимбалюк В. Учнівський твір у середній школі / В. І. Цимбалюк. Київ: Освіта, 1997. 207 с.
56. Черниш Г. «А рима дверима – гуп...». *Слово і час*. 1990. № 3. С. 12–14.
57. Чижевський Б. Актуальні проблеми побудови національної системи виховання в умовах державотворчого процесу в Україні. *Цінності освіти і виховання* : наук.-метод. зб. ; за заг. ред. О. Сухомлинської. Київ, 1997. С. 79–83.
58. Шульга І. Безпечне освітнє середовище в умовах воєнного часу: інклюзивний і здоров'язберігаючий аспекти. *Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки: Збірник тез III Міжнародної наукової конференції, 20-21 квітня 2023 р. /* упоряд. Криськов А. А., Габрусєва Н. В. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2023. 181 с. С. 41–43. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/41071/2/MCTD_2023_Shulha_I-A_safe_learning_environment_41-43.pdf
59. Штонь Г. Інакші. Дев'ятдесятники. Тернопіль: Лілея, 1998. С. 5–8.
60. Штонь Г. Тарас Мельничук: «Я зі світом хочу розмовляти на рівних...». *Сучасність*. 1992. № 10. С. 13–17.
61. Шевченко М. Розгадати б вічні таємниці // Костів-Гуска Г. Страсна дорога: духовна лірика. Тернопіль, 2001. С. 6–7.
62. Шова А. Слово, сповнене віри й любові. *Медична академія*. 2001. № 21 (листопад). С. 6–9.
63. Шуляр, В. Теоретико-методичні засади уроків літератури рідного краю. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2006. № 7. С. 21–24.

64. Яценко Н. Засоби навчання в системі вивчення літератури рідного краю. Українська література в загальноосвітній школі. 2008. № 12. С. 38–39.
65. Greider T., Garkovich L. Landscapes: the Social Construction of Nature and the Environment. *Rural Sociology*. 1994. Nr 59 (1). P. 1–24.
66. Kowalewski M. Contemporary Regionalism. *A Companion to the Regional Literatures of America*. Blackwell Publishing Ltd, 2003. P. 7–24.
67. Sowtys N. Pisana po polsku literatura ukraińska w kontekście fenomenu kulturowego polsko-ukraińskiego pogranicza. *Bibliotekarz Podlaski*. Białystok: Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego, 2013. nr. 2 (XXVII). S. 104–114.
68. Wisniewska H. Renesansowe życie i dzieło Sebastiana Fabiana Klonowica. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2006. 309 s.
69. Wałęcki W. Szesnastowieczna proza polska 10. (szkic systematyki). Kraków, 1980. S. 90–122.
70. Witczak T. Literatura Średniowiecza. 11. Warszawa, 1990. S. 55–145.
71. Wagilewicz D. J. Pisarze polscy Rusini. Przemyśl: Południowo-Wschodni Instytut Naukowy, 1996. 318 s.
72. Wyrobisz A. Mieszczanie w opinii staropolskich literatów. *Przegląd historyczny*. Tom LXXXII. Zeszyt 1. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1991. S. 51–77.

ДОДАТКИ

«Я ДОТОРКАЮСЯ ДО СЛОВА...» ВІДГУКИ НА ТВОРЧІСТЬ ГАННИ КОСТІВ-ГУСКИ

«Серед широкого загалу молодих віршотворців, що останнім часом так масовано стали друкуватися, Ганну Костів-Гуску вирізняє глибина і непідробність почуття, мелодійність і трепетність рядка, невтомність пошуку точного слова і образу... Ганна Костів-Гуска «традиційним» мотивам намагається надати свою, лише їй притаманну поетичну інтерпретацію, а вони за цих умов здобувають якихось нових відтінків і граней, відкривають читачеві близькі та рідні небокраї отчої землі, і той «глобальніший» світ, де «над усім двадцятим віком у небі журавлів політ» та ін.».

Володимир Бровченко, поет, 1978 р.

«Кращі ліричні поезії рукопису («Нічлава») пронизані світлим, бентежним почуттям любові, материнства, краси рідного краю, краси до людських взаємин. Вміння відтворювати тонкі нюанси емоцій, драматизм у динаміці почуття, а не лише статику його на рівні констатації, поетеса підтверджує кращими ліричними перлинами. Ганна Костів-Гуска – людина поетично обдарована, її м'який ліричний талант засвідчив, даючи рекомендацію до Спілки письменників, визнаний авторитет Дмитро Павличко».

Світлана Йовенко, поетеса, 1983 р.

«Метафора у авторки глибока і цікава, мені пригадується ще з першої книжки: «Старезний парк кошлаті хмурих брови, пташки йому зліталися до скронь». Справа в тому, що така поезія набагато асоціативніше, краще запам'ятовується і містить в собі багато символіки».

Іван Гонтар, критик, 1985 р.

«Лірична героїня Ганни Костів-Гуски живе тим, що знає і відчуває авторка. У її художньому світі видніються подільські контури і відлунює галицька

повоєнна історія. Але це не літопис, не пейзажна лірика. Це – щира сповідь з межею таємниці. Любовна лірика без найменших прикмет еротики, щось вічно юне, навіть наївно-чисте, тому для когось поверхове, для інших – цнотливе.

У поезії Ганни Костів-Гуски омовлені звичайні людські переживання, які ніколи не втрачають чарів самодостатності і життєвої достовірності, бо так буває в людей небайдужих і чутливих, які дослухаються щомиті через себе до того, що діється в світі, поза ними».

Роман Гром'як, прозаїк, критик, 1997 р.

«Увесь цикл «Нестримна течія» композиційно нагадує ліричну п'єсу, де, уточнюючи, перебиваючи одне одного, звучать найрізноманітніші голоси, висловлюються щирі і відкрито полемічні судження. Щирістю почуттів – ось чим захоплює любовна лірика Ганни Костів-Гуски».

Микола Ткачук, критик, літературознавець, 1985 р.